

CATALOGUS
VAN EENE VERZAMELING
VAN
VOORWERPEN
VAN
KUNSTNIJVERHEID
UIT DE HOOFDSTAD
PALEMBANG
EN DE LANDSTREEK
PASEMAH LEBAR

DE TENTOONSTELLING VAN DEZE
VERZAMELING HEEFT PLAATS
: DOOR DE ZORGEN VAN HET :
ZUID-SUMATRA INSTITUUT
TE AMSTERDAM, KEIZERSGRACHT 690.
MIDDEN DEC. 1922 - MIDDEN JAN. 1923.

EEN WOORD VOORAF.

Eene verzameling van Palembangsche handwerkkunst!

Het mag waarschijnlijk worden geacht dat onder hen, die deze verzameling in oogenschouw zullen nemen, slechts weinigen zullen worden gevonden, die vermoeden hoeveel moeite, overreding en taai geduld noodig waren om haar bijeen te brengen. Het is niet zoo eenvoudig om dergelijke voorwerpen van kunst uit handen van den Inlander te krijgen. Niet omdat hij deze voorwerpen naar hunne kunstwaarde weet te schatten, maar omdat het grootendeels erfstukken zijn van vorige geslachten, die als familierelieken worden bewaard, en die men dus ongaarne van de hand doet. Maar niettemin liggen zulke voorwerpen dikwijls verwaarloosd in een donker hoekje van een rommelpplaats, en er is heel wat overredingskracht voor noodig om verlof te krijgen dergelijke plaatsen te doorzoeken. Ook ondervindt men maar zeer weinig medewerking bij pogingen om zeldzame voorwerpen op te sporen; in het algemeen bestaat bij de Palembangsche bevolking niet de minste belangstelling in dit soort arbeid, waarvan zij niet inziet dat ze toch ook gedeeltelijk te haren bate geschiedt. Een en ander is oorzaak dat de verzamelaar, die weet wat er nog aan zijne verzameling ontbreekt, zoo dikwijls vergeefsche tochten maakt.

Het is dan ook niet te verwonderen dan menigeen, die met ijver begint te verzamelen, het niet verder brengt dan tot het bijeenbrengen van een aantal min of meer belangrijke voorwerpen, die wèl, elk voor zich voor den bezitter en anderen een bron van kunstgenot kunnen

vormen, maar die, als verzameling beschouwd, toch niet den juisten indruk geven van hetgeen in een bepaalde streek, op een bepaald gebied van kunstnijverheid wordt gepresteerd. Daarvoor is immers noodig een zekere mate van volledigheid, die slechts zeer moeilijk kan worden bereikt.

Het hier tentoongestelde is, naar vermeend wordt, compleet voor zoover betreft de hoofdstukken kant-, weef-, borduur- en tamboureur-, à jour- en prada-werk, en het bevat de meest karakteristieke kunstuitingen op het gebied van het houtsnijwerk; een en ander voor de beide „kunst-gewesten”, als wier centra zijn te beschouwen de hoofdplaats Palembang en de landstreek Pasemah Lebar.

Begonnen als een eenvoudige liefhebberij in het bezit van mooie dingen („a thing of beauty is a joy for ever”), is het uitbreiden der verzameling en het streven naar compleetheid gaandeweg voor den verzamelaar geworden tot een bepaalde taak, en wel om:

1°. nu het nog mogelijk is, zooveel doenlijk te conserveeren van de reeds verlaten, of gaandeweg minder beoefend wordende kunstnijverheidsvormen;

2°. te doen zien wat de bevolking tegenwoordig nog kan presteeren.

Het was een mooie taak, waarvoor de verzamelaar (die in zijn betrekking als bestuursambtenaar veel met de bevolking in aanraking kwam en vrij veel moest reizen) in een gunstige conditie verkeerde, en waaraan hij, gedurende een negenjarig verblijf in het gewest Palembang, met veel voldoening een groot deel van zijn vrijen tijd heeft besteed.

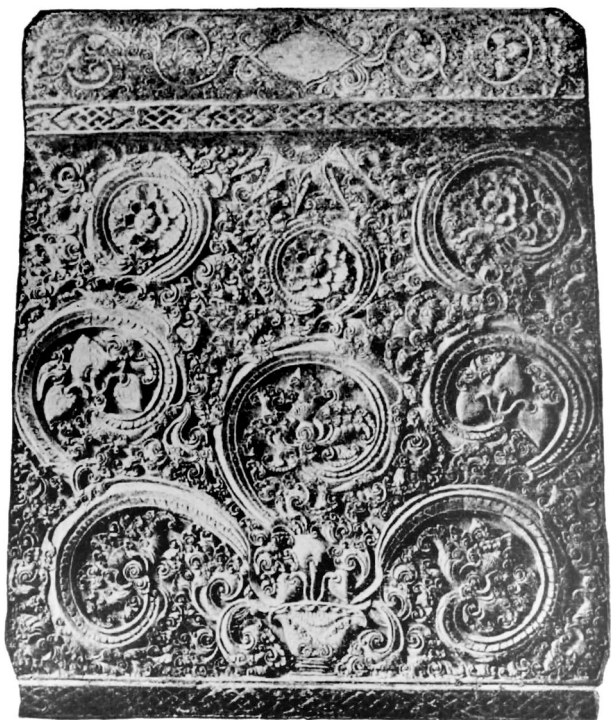
En daarbij komt thans de groote voldoening dat hem de gelegenheid geschonken wordt, onder gunstige omstandigheden zijne verzameling ten toon te stellen.

Nadat de Heer C. W. JANSSEN reeds in 1920 te Palembang een deel der verzameling had gezien, gaf dit hem aanleiding er de aandacht van Prof. J. C. VAN EERDE, op te vestigen, die dadelijk groote belangstelling voor de zaak toonde, en aan wiens bemoeiingen voor een groot

deel het tot stand komen van deze tentoonstelling te danken is. Aan beide Heeren op deze plaats de betuiging van mijn hartelijken dank. Door hunne medewerking zal niet alleen de verzameling gaan beantwoorden aan haar doel: bekendheid te geven aan de kunstnijverheid van een belangrijk gewest, maar wordt bovendien het bewijs geleverd dat een werken in deze richting in ons vaderland waardeering vindt. Dit zij eene aansporing voor hen, die zich geroepen mochten voelen om mede te werken aan dit deel van onzen beschavingsarbeid in Indië.

Nov. 1922.

C. J. BATENBURG.

PLANK VAN HET GRAF VAN RATOE SENOEHOOEN
TE PALEMBANG (ZIE BLZ. 65).

INLEIDING.

Wanneer men de stad Palembang binnenvaart, op de statige breede Moesi-rivier, met hare levendige drukte van groote en kleine roei- en stoombootjes, de schilderachtige zeilschepen, in 't midden van de rivier geankerd, en de groote pakketvaartstoomers aan de kade, en men ziet de onafgebroken reeksen van vlotwoningen aan beide zijden van die rivier in 't wazige verschietschiet verdwijnen, dan komt men onwillekeurig onder den indruk van den grootschen aanblik van dit tafereel. Men beseft dat men hier komt in eene belangrijke Oostersche handelsstad.

Die eerste mooie indruk van grootschheid gaat echter geheel verloren, zoodra men voet aan wal heeft gezet en men de stad ingaat met hare vele nauwe en gloeiende straten en vuile modderkreeken, waarlangs de woningen der inboorlingen, op half vergane en vermolmde palen, schots en scheef door elkander staan.

Deze tweede indruk, die men van de stad Palembang krijgt, is er dus een van verval en van geringe welvaart.

Geen van beide indrukken is geheel juist. Het tegenwoordige Palembang is bij lange na niet het machtige emporium, dat men, gegeven zijne schitterende ligging en groote uitgebreidheid langs de rivieroeveren, geneigd zou zijn zich voor te stellen. Maar evenmin is het zoo armoedig, als men dit zou opmaken uit het uiterlijk van het meerendeel der inlandsche woningen.

In werkelijkheid is Palembang eene achteruitgegane (hoewel thans weer in langzame opkomst zijnde) stad. Achteruitgegaan om verschillende redenen. Vooreerst relatief, tengevolge van de opkomst in zijn nabijheid van meerdere jongere handelsplaatsen, Batavia, Singapore, Penang. Maar ook in absoluten zin, omdat Palembang

niet meer is, zooals weleer, de hoofdstad van een groot rijk en de residentie van eene machtige dynastie, met den daarbij behoorenden adel en de hooge ambtenaren. Met deze verdwenen een groot deel van den door hen tentoongespreiden praal en luister in woning, huisraad, kleeding en verdere levenswijze.

De laatstbedoelde achteruitgang heeft natuurlijk een zeer grooten invloed gehad op den omvang der plaatselijke beoefening van de kunstnijverheid. Toch blijft de hoofdplaats Palembang uit een oogpunt van kunst nog steeds een hoogstbelangwekkende plaats. In vele der uiterlijk zoo vervallen woningen vindt men nog heel wat oude voorwerpen van werkelijke antieke- en kunstwaarde. Men bewaart die uit een zekere piëteit, maar gebruikt ze hoogst zelden; althans niet in het openbaar. Tot voor enkele jaren was het bestaan ervan bij zoo goed als geen enkele der Europeesche ingezetenen bekend.

De tentoonstelling van kunstvoorwerpen en kunstnijverheidproducten van de inlandsche bevolking uit die stad, in 1920 in Palembang gehouden, was dan ook voor de meeste Europeesche oud-ingezetenen aldaar een openbaring.

Het is daarom van groot belang voor 't verkrijgen van een goed begrip van den groei en 't verval van de Palembangsche kunst, een beknopt overzicht te geven van de geschiedenis en het maatschappelijk leven van de Palembangers.

Zooals thans met zekerheid is aangetoond was Palembang reeds in de zevende eeuw van onze jaartelling de zetel van machtige vorsten uit het geslacht van de Çailendra's. Deze stonden aan het hoofd van een zeer groot en oppermachtig rijk, Çrivijaija genaamd, dat in de achtste eeuw, behalve gedeelten van het vaste land van Azië, ook Java overheerschte. Hieruit is dus af te leiden, dat Palembang toen bevolkt moet zijn geweest door een zeer energiek en ontwikkeld volk. De hoven der vorsten uit dit geslacht werden door tal van reizigers

bezocht. Heel wat handelsrelatie's werden aangeknoopt door lieden, die uit verschillende oorden der wereld kwamen, om hier handel te drijven.

De reisverhalen van Chineesche en Arabische reizigers geven dan ook berichten over dat groote rijk: zij noemden het eerst Kandali, later in de zevende eeuw Fo-che of Che-li-fo-che en nog later in de tiende eeuw San-fo-ts'i, het „barbaren rijk”, dat over vijftien landen heerschte.

De vorsten uit het geslacht der Çailendra's beleden het Boeddhisme in den vorm, die men aanduidt met den naam Mahayana.

Van de bouwwerken uit dezen tijd, waarvan op Java nog een voorbeeld aanwezig is in den Tjandi Kalasan, is in Palembang niet veel meer over. Ter hoofdplaats Palembang kan men nog slechts de plaatsen aanwijzen, die den naam dragen van Tjandi Walang en Tjandi Angsoko. Bij Bingin, ver bovenstrooms van Palembang, vindt men aan de Moesi-rivier nog groote hoopen van gebakken steen en aan haar rechter zijrivier, de Lematang, dergelijke steenmassa's bij Tanah-Abang.

Heeft in de binnenlanden de inheemsche bevolking, met weinig piëteit voor de vroegere bouwkunst, die tempelresten misbruikt door de steenen ervan te bezigen voor het afzetten van nieuwe graven, in de hoofdstad Palembang zelve heeft het gemeentebestuur het slooingswerk voltooid door de baksteen en de fundamente der tjandi's op te koopen, ten einde er de buitenwegen mede te verharderen.

Zoo is dan uit die oudste tijden niet veel meer over dan een aantal sterk verweerde steenen beelden en brokken ornament der tjandi's, die allen uit roode baksteen opgetrokken zijn geweest. Verder enkele beeldjes en sieraden van koper en goud.

Na de elfde eeuw is de macht van de vorsten uit de Çailendra-dynastie gaan verminderen en komt er een periode, waarin vreemde gelukzoekers zich van die macht trachtten meester te maken.

Vele bloedige oorlogen hebben destijds dit land ge-

teisterd. De inlandsche overleveringen spreken van „aer laoet mendjadi darah” d.i. het water van de zee werd bloed.

De inlandsche manier van strijden in aanmerking genomen, is 't duidelijk dat in zulke perioden van strijd geheel Palembang werd platgebrand en afgestroopt en dat, als gevolg hiervan, van de toenmalige kunstgewrochten weinig is overgebleven.

Palembang komt dan later onder den invloed van Modjopahit, daarna van Bantam, en zelfs een tijd lang onder 't bestuur van Chineesche zeeroovers.

Zeker is het dat deze hoofdplaats sinds de veertiende eeuw in nauwe relatie gestaan heeft met het Chineesche keizerrijk en dat een belangrijke Chineesche invloed op het maatschappelijke leven en op de kunst tot op heden in Palembang duidelijk merkbaar is.

In de zestiende eeuw komt er een overheersching van Palembang door vorname Javanen van Demak. *De kunstproducten, die men thans nog in Palembang aantreft, dateren hoofdzakelijk uit deze periode.*

In het midden der zeventiende eeuw kreeg de Oost-Indische Compagnie bemoeienis met Palembang door het sluiten van een contract voor de levering van peper. Van dien tijd af ziet men hier Europeesche voorwerpen als porcelein, kristal, meubelen, lijnwaden enz., die in den vorm van geschenken of als ruilmiddel werden ingevoerd. In de toenmalige Palembangsche kunstuitingen is die Europeesche invloed duidelijk merkbaar, vooral in meubels en wandversieringen, waarin Europeesche motieven op Oostersche wijze werden weergegeven.

Toen in het begin van de achttiende eeuw de tinrijkdome van 't eiland Banka werd ontdekt, — dit eiland behoorde tot het gebied van de Sultans van Palembang — werden, in verband met dit zoo begeerde handelsartikel, onze bemoeiingen met dit sultanaat steeds grooter. Ook het Engelsche tusschenbestuur, in het begin van de negentiende eeuw, hechtte een groote beteekenis aan dit gewest. Het had daar echter te kampen met allerlei strubbelingen, veroorzaakt door dynastieke moeilijkheden. Bij de overname van het gewest door Nederland in

1816 waren deze nog niet opgelost, maar in 1821 werd er definitief een einde aan gemaakt door inlijving van het gewest bij het rechtstreeks bestuurde gebied en verwijdering van de voornaamste leden van het vorstengeslacht.

Door onze bemoeiingen met het bestuur is ook in het maatschappelijke leven van de inheemsche bevolking van de stad Palembang eene groote verandering gekomen, die zich ook heeft doen gevoelen in de handwerksnijverheid en de kunst. Het is daarom van belang hier nog even de toestanden te schetsen kort voor en na de inmenging van het Nederlandsche gezag.

In het begin van de negentiende eeuw had men in de hoofdstad Palembang de ondervolgende bevolkingsgroepen:

- a.* den sultan met zijne directe familie en den overigen adelstand;
- b.* den stand van de mantri's (ministers) of invloedrijke raadgevers en helpers uit de volksklasse;
- c.* de overige bevolking onder hare kamponghoofden.

ad a. Deze stand kenmerkte zich door bijzonder ongunstige eigenschappen, nl. door luiheid, domheid, verkwisting en een verregaande praalzucht.

Ongeloofelijk waren dan ook de groote uitgaven van den sultan en den adel, die elkander de loef trachtten af te steken in pracht en praal van kleederen en goederen. Aan dezen naijver is echter de bloei en de verfijning van de kunstnijverheid te danken. Uit den sultanstijd dateeren dan ook talloze prachtige voorwerpen van kunst en smaak, waarvan er nu nog vele, over geheel Palembang verspreid, te vinden zijn. Zwaar waren echter de lasten, die op het volk drukten, om den heerschenden stand het noodige geld te verschaffen voor zijne steeds toenemende uitgaven. Daar het door de inmenging van het Nederlandsch Gouvernement na 1821, den adel onmogelijk gemaakt werd de bevolking langer uit te zuigen en te knevelen, verloren de adellijken een belangrijke bron van inkomsten. Toch bleef bij hen de smaak voor uiterlijke pracht en weelde

bestaan en, om zich nu voorwerpen van luxe en kunst te kunnen aanschaffen, teerden zij hun kapitaal in en vervielen zij langzamerhand tot armoede. Ten einde zich middelen van bestaan te verschaffen, hebben toen velen gezocht naar werk, dat binnenshuis, verborgen voor het oog der buitenwereld, kon worden verricht. Gegeven hun van nature kunstzinnigen aard, was de beoefening van een kunstambacht de aangewezen uitkomst. Onder de mannen zijn velen zich gaan wijden aan goudsmeedkunst en snijwerk, de vrouwen gingen meer dan vroeger over tot weven en verdere vrouwelijke handwerken.

Zodoende kon, ook na den val van het oude régime, de Palembangsche kunstnijverheid nog eenigen tijd op den ouden voet blijven bestaan.

Maar ook hieraan kwam een einde. Door toenemend gebrek aan geld verminderde gaandeweg de praalzucht onder de verschillende standen en het is te begrijpen dat, waar de vraag naar luxe-artikelen ging verminderen, ook het aantal beoefenaren van deze kunsten afnam en men zich meer ging toeleggen op werk, dat geldelijk gesproken, beter loonend was. Eene algemeene achteruitgang van de kunstnijverheid is hiervan 't noodzakelijk gevolg geweest.

ad b. De mantri's kwamen voort uit de volksklasse. Wel waren veelal verdiensten en kunde de eigenschappen, waardoor zij zich den gunst der vorsten verwierven; maar eenmaal door deze onderscheiden en met verantwoordelijke functiën belast, waren zij in de gelegenheid zich ten koste van de bevolking rijkdom en aanzien te verschaffen. Ook deze klasse kon zich dus voorzien van fraaie kunstvoorwerpen en kostbaarheden. Sedert de vorstenregeering heeft opgehouden te bestaan, heeft het Gouvernement, in de eerste jaren van zijn bestuur, wel hoofdzakelijk moeten steunen op deze mantri's, doch heeft het hun de macht om 't volk uit te buiten, zooveel mogelijk ontnomen. Ook hunne inkomsten werden dus veel minder en ook hierdoor ging weer een belangrijk afzetgebied voor de kunstproducten verloren. Het is

duidelijk, hoe door deze omstandigheden de in vroegere tijden zoo bloeiende kunstnijverheid achteruitging.

En niet alleen dat zij achteruitging, maar de fraaiste kunstvoorwerpen, die toen nog in haar bezit waren, voorheen de trots van vorsten en andere hooggeplaatste personen, moesten uit geldgebrek langzamerhand verkocht worden, en kwamen in handen van rijke Chineezers en handelaren, die ze met veel winst elders wisten te verkoopen. Het is zeer te betreuren dat de economische moeilijkheden van den tegenwoordigen tijd vele Palembangers noodzaken om zelfs dergelijk familiebezit te vervreemden en dat dientengevolge zeer veel voorwerpen van antieke kunst uit Palembang worden weggevoerd, zoodat binnen afzienbaren tijd, daarvan, ter plaatse zelf, slechts weinig meer zal zijn te vinden.

ad c. Deze klasse heeft zich in den sultanstijd, door de voortdurende schattingen, die zij moest opbrengen, niet kunnen opheffen uit den armelijken en ellendigen toestand, waarin zij zich bevond. Uitgenomen de betrekkelijk weinige, buitengewoon schrandere en talentvolle personen, die door kunde of vleierij bij den Sultan in de gunst wisten te komen en het tot den mantri-stand brachten, leefde deze klasse in den sultanstijd in een materielen toestand, die haar als koopers van producten van kunstnijverheid uitschakelde. Toch kwamen destijds uit die klasse voort de ambachtslieden, die zooveel schoons wisten tot stand te brengen. Een bewijs dat het kunstgevoel toch wel in velen van die klasse aanwezig was.

Na onze inmenging in 't bestuur kreeg deze bevolkingsgroep een mooie kans om zich op te werken en zeer velen zijn daar dan ook wel in geslaagd. Er zijn tegenwoordig in Palembang heel wat rijke handelaren, waarvan de voorouders in deze bevolkingsgroep thuis behoorden, en voorts een zeer talrijke groep, die men (ondanks hun uiterlijk schamele woningen) tot de werkelijk „welgestelden” mag rekenen.

Alzoo is deze groote klasse *c*, die in den sultanstijd zoo goed als niet in aanmerking kwam voor de afname

van artikelen van kunstnijverheid, en die zich in haar eigen huisvlijt tot het hoogst noodige moest beperken, onder ons bestuur veel welgestelder en koopkrachtiger geworden; van aard geneigd, en nu ook in staat, om wat ten koste te leggen aan eenige weelde in kleeding en andere behoeften.

Maar of deze omstandigheid de, op de eigen huisvlijt steunende, oud-Palembangsche kunstnijverheid blijvend in het leven zal kunnen houden, is aan twijfel onderhevig. Want op een der voornaamste gebieden, die der gewezen stoffen, is de concurrentie van de ingevoerde, machinaal vervaardigde artikelen in hooge mate belemmerend. Ook de, onder de bevolkingen van den Archipel doordringende, moderne Westersche opvatting omtrent de waardeering van den arbeid, uitsluitend naar hare waarde in geld, is fnuikend voor alle kunstaandrift, en zal dus zeker niet bevorderlijk zijn voor den bloei van de inlandsche kunstnijverheid.

Ten slotte nog eene korte beschouwing over de binnenlanden van het gewest Palembang en speciaal over de Pasemahlanden, uit welke landstreek een groot gedeelte van het hier tentoongestelde afkomstig is.

Het grootste gedeelte van 't achterland van de hoofdplaats was onderhoorig aan den Sultan van Palembang. Deze gaf aan gunstelingen geheele gebieden in leen uit, om er uit zijn naam belastingen te heffen en toe te zien op den richtigen aanplant van peper. De belastingen bestonden, behalve in geld en producten, ook in een speciale heffing, de tiban, waarbij de binnenlandsche bevolking gedwongen werd goedkoope katoentjes en gedrukte doeken tegen hooge prijzen aan te koopen of in te ruilen tegen producten. Dientengevolge werden de eigen-gemaakte stoffen ten deele door ingevoerde vervangen. Men treft dan ook thans nog in de binnenlanden, ook onder de oudere doeken, tal van uitheemsche en nagemaakte uitheemsche doeken aan, die aan de bevolking op die wijze opgedrongen zijn geworden. Deze invloed van de hoofdplaats Palembang werd echter begrensd

door natuurlijke omstandigheden. Immers, hoe verder men zich van het centrum verwijderde, des te geringer was uit den aard der zaak de macht om zich te doen gelden, en diensgevolge het feitelijke gezag. Op een zekeren afstand hield dat op en daarbuiten lag een reeks van landschappen, die niet meer dan nominaal, en door enkele oppervlakkige vormen en plichtplegingen tot het sultansrijk behoorden. Zeer merkwaardig is in dit opzicht het gebied van de Pasemah Lebar, een gebied, waar de Sultan van Palembang nooit direct gezag heeft kunnen uitoefenen. Uit een politiek oogpunt beschouwde hij die landstreek als een vrij bufferstaatje, tusschen zijn gebied en de omliggende landschappen.

De Pasemaher, trotsch op zijn vrijheid en afkomst, heeft getracht in alle opzichten „van vreemde smetten vrij” te blijven. Men vindt bij hem dan ook tal van gebruiken en toestanden, die verschillen van die in overig Palembang. Dit is dan ook de reden dat men hier is blijven doorgaan met 't dragen van zelfgeweven doeken en dat deze hier in zulken grooten getale nog aanwezig zijn. Bij de beschrijving der Pasemah-weefsels en het houtsnijwerk zal hierop worden teruggekomen.

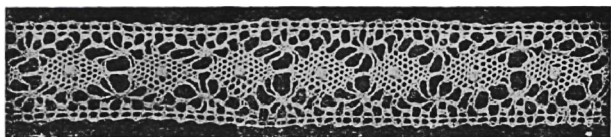
In de Pasemahers hebben wij dus nog te zien een oorspronkelijk natuurvolk. Eerst kort geleden heeft bijvoorbeeld de Islam er ingang gevonden. Thans *noemt* de bevolking zich Mohammedaansch, doch in wezen is ze zuiver animistisch gebleven; zelfs de hadji's onder hen nemen nog in vollen ernst aan de heidensche gebruiken en feesten deel. Het is dus te begrijpen dat het Mohammedanisme nog weinig invloed heeft gehad op de volkskunst van den Pasemaher.

En wat het Hindoeïsme betreft, dat ter hoofdplaats Palembang en in de benedenlanden van dit gewest zoo duidelijke sporen in volksinstellingen en kunst heeft achtergelaten, mag men veilig aannemen, dat daarvan in de Pasemah weinig meer over zal zijn. Al heeft de Hindoesche overheersching eeuwen terug, haar stempel eenigen tijd gedrukt op de volksinstellingen en gebruiken, dus zeker ook wel op de toenmalige kunstuitingen,

gedurende de vele daarop volgende eeuwen, waarin de Pasemaher geheel aan zichzelf was overgelaten, hebben de aloude zeden en gebruiken weer geheel de overhand gekregen.

En daarin is door de „ontsluiting” der Pasemah, die eigenlijk pas plaats had na de expeditie van 1866/7, die dit landschap onder ons rechtstreeksch bestuur bracht, nog weinig verandering gekomen.

Alzoo is het te verwachten (en het tentoongestelde bewijst de juistheid van die verwachting), dat men in tegenstelling met de kunst der hoofdplaats, die in menig opzicht het kenmerk van „hofkunst” heeft, in de Pasemah zal aantreffen een echte „volkskunst”, die geheel is aangepast aan het karakter van dit interessante volkje.

KANTWERK.

De arbeid op 't gebied van huisnijverheid, die in Palembang 't meest beoefend wordt, is wel het kantklossen. Deze huisvlijt is daar zóó algemeen en van oudsher bekend, dat men geneigd is aan te nemen dat zij een inheemsche kunstuiting is, hoewel er redenen zijn om 't ook mogelijk te achten dat zij zich langzamerhand heeft ontwikkeld uit de eenvoudige afzetkantjes van zilver- en gouddraad, waarmede de meeste pelangi- en ikatdoeken zijn omzoomd.

Hoe dieper men van Palembang de binnenlanden ingaat, des te minder ziet men deze huisnijverheid beoefenen. In de Pasemahlanden b.v. komt zij in 't geheel niet meer voor.

De kantwerksters, Palembangsche vrouwen, meisjes en zelfs kinderen, leggen een zóó bijzondere vaardigheid aan den dag bij dit werk, dat zij de meest ingewikkelde Europeesche patronen keurig weten na te maken en sommigen onder haar, in ongeveer een week tijds, een kabajakant (zes el) van een handbreedte met gemak afmaken.

Eene beschrijving van de in Palembang gevolgde werkwijze kan overbodig geacht worden, daar ze geheel dezelfde is als het kantklossen, dat hier te lande, vooral tijdens den wereldoorlog, eene algemeene bekendheid heeft verkregen.

Wat de benoodigdheden betreft, zij hier opgemerkt, dat de Palembangsche vrouwen dezen arbeid verrichten

zittende op den grond, en zij dus niet het platte model van kantkussen kunnen gebruiken, dat hier in Europa in zwang is, maar langwerpige kussens bezigen op een houten onderstel, dat op pootjes staat. Deze kantkussens (dampar) worden in Palembang zelf vervaardigd. De onderstukken zijn dikwijls met keurig houtsnijwerk versierd. In de voorzijde van het onderstel treft men een laadje aan, waarin het afgewerkte gedeelte van de kant komt te liggen.

Ook de klosjes (boeah renda) worden op de plaats zelf gedraaid.

Tijdens den Europeeschen oorlog is het kantwerken in Palembang zeer achteruitgegaan. Dit is grootendeels te wijten aan de slechte qualiteit van de ingevoerde garens. Het afgeleverde werk werd daardoor inferieur en de afzet verminderde sterk. Vele kantwerksters vonden in deze huisnijverheid geen loonend bestaan meer en zochten beter betaalden arbeid. Voor een groot deel werd het kantklossen nu aan kinderen overgelaten, waardoor de qualiteit natuurlijk niet verbeterde. Deskundige leiding, gelegenheid tot aanschaffing van goede qualiteit garens en een behoorlijk gebruik daarvan, zullen echter het in Indië zoo bekende Palembangsche kantwerk wel weer in eere herstellen. Een groote fout van de kantwerksters aldaar is, dat zij voor vrijwel alle patronen, die zij maken, hetzelfde nummer garen gebruiken, waardoor de patroontjes, die voor fijne garens bestemd zijn, te grof en die voor grove te fijn worden, wat natuurlijk ook aan 't effect afbreuk doet.

De meest voorkomende kantpatronen zijn de hier ten toon gestelde, waaronder weer de ondervolgende motieven de meest bekende zijn :

- renda boelan (= kant met maan-motief),
- renda pakis (varen-motief),
- renda oedang (garnaal-motief),

renda kembang tandjoeng (tandjoengbloem-motief),
 renda kembang tjinkeh (kruidnagelbloem-motief),
 renda bidji ketimoen (komkommerpit-motief).

Het aantal dezer patronen neemt steeds toe, o.a. door 't namaken van Europeesche patronen, waarvoor de werksters dan zelve namen kiezen, o.a. renda pagar Residen, zoo genoemd naar de omheining van het residentserf, waar het motief werkelijk op lijkt.

De benaming „renda radenajoe” heeft geen betrekking op een bepaald patroon, maar wèl op de qualiteit van de kant. De renda radenajoe is veel duurder en zeldzamer is dan de gewone Palembangsche kant, aangezien zij vervaardigd werd door vrouwen uit den adelstand, die er bijzondere zorg en tijd aan besteedden.

Het verschil is duidelijk te zien bij vergelijking van N°. 32 renda boelan, zooals deze algemeen in gebruik is, en

N°. 33 renda boelan radenajoe, die veel duurzamer, en mooier, maar ook duurder is dan N°. 32.

1 t/m 6. Tusschenzetsels, smal. Deze kantjes hebben ongeveer dezelfde motieven als de van goud- en zilverdraad gemaakte afzetkantjes van pelangi's, lawons en limars.

Doordat deze patronen zeer eenvoudig van constructie zijn, kan de vervaardiging grootendeels door kinderen geschieden, maar dientengevolge zijn zij dikwijls minder mooi afgewerkt.

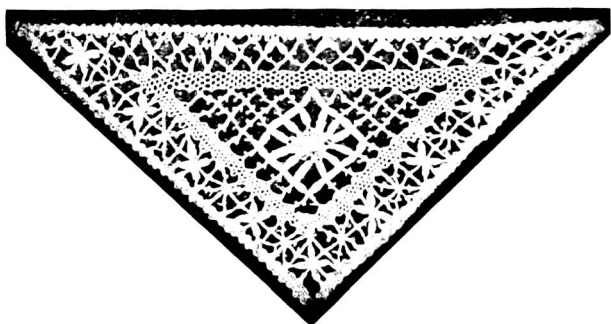
7, 8. Tusschenzetsels, smal; met eenigszins bewerkelijker motieven. Ze zijn van betere afwerking dan de bovengenoemde en onnoodig met verschillende nummers garen gewerkt.

9. Afzetkant, smal, behoorend bij het tusschenzetsel N°. 8.

- 10 t/m 12. Afzetkanten, smal, voor kindergoed, met verschillende nummers garen gewerkt.
- 13, 14. Afzetkanten, smal, in golvende lijn. Dit model is in gebruik om kleedjes af te zetten. Ook hier zijn weer, voor vrijwel dezelfde patronen, onnoodig verschillende nummers garen gebruikt.
- 15, 16. Afzetkanten, slecht en los gewerkt; in gebruik bij de hemdenpassen N°. 45.
- 17, 18. Tusschenzetsel, zeer goed gewerkt, en afzetkant, naar eigen vinding daarbij gemaakt.
- 19, 20. Afzetkant en daarbij behoorend tusschenzetsel, met kembang tjenkeh- (kruidnagel-) motief.
- 21, 22. Afzetkant met daarbij behoorend tusschenzetsel met het roda- (wiel-) motief; ± 5 c.M. breed.
23. Afzetkant, zeer algemeen in gebruik voor kabaja's; ± 6 c.M. breed.
- 24, 24a. Afzetkanten, zeer grof; alleen in gebruik voor spreien en beddestrooken; ± 7 c.M. breed.
25. Afzetkant, in gebruik voor kabaja's.
26. Tusschenzetsel, ± 5 c.M. breed.
- 26a. Tusschenzetsel, $\pm 3\frac{1}{2}$ c.M. breed.
27. Tusschenzetsel, op bestelling gemaakt; zeer goed en vast gewerkt; $\pm 3\frac{1}{2}$ c.M. breed.
28. Afzetkant, zeer vast gewerkt; $\pm 3\frac{1}{2}$ c.M. breed.
- 29, 30. Afzetkant en tusschenzetsel, welke bij elkaar behooren, doch waarvan de afzetkant met grover garen gewerkt is dan 't tusschenzetsel.
31. Afzetkant, $3\frac{1}{2}$ c.M. breed, die gebruikt zou kunnen worden bij 't entredeux N°. 27.
- 32, 33. Afzetkanten; twee soorten met 't zelfde patroon, maar van verschillende kwaliteit. (Zie blz. 13).
- 34, 35. Afzetkanten met bloemmotief; in gebruik voor kabaja's.

- 36, 37. Afzetkant en tusschenzetsel; met het boelan-
(maan-)motief, dat zeer algemeen is; $\pm 6\frac{1}{2}$ c.M.
breed.
- 38, 39. Afzetkanten, in gebruik voor kabaja's.
40. Afzetkant, zeer goed gewerkt; ± 8 c.M. breed;
in gebruik voor kabaja's.
- 41 t/m 44. Tusschenzetsel en afzetkant, in ge-
bruik voor beddespreien of randen.
45. Hemdenpassen (4 stuks).
46. Theemuts, bestaande uit tusschenzetsel en af-
zetkant, met verschillende motieven.
47. Theekleedje (54×82 c.M.), bestaande uit
entredeux en afzetkant van 't zelfde motief.
- 48, 49. Kleedjes (4 stuks), voor presenteerbladen,
bestaande uit entredeux en afzetkant van 't zelfde
motief.
50. Tafelkleedje (36×38 c.M.), bestaande uit
afzetkant en tusschenzetsel, van verschillende
motieven.
51. Tafellooper (32×156 c.M.), bestaande uit
tusschenzetsel en afzetkant, van verschillende
motieven.
52. Vingerkomkleedjes, behoorende bij den tafel-
looper N°. 51 (6 stuks).
53. Kleedjes om onder vaasjes of andere snuisterijen
te leggen (7 stuks).
54. Kleedjes voor bonbonnières, zeer fijn gewerkt.
55. Kleedjes voor rond dienbakje, van linnen garen
vervaardigd.
- 56, 57. Vingerkomkleedjes, waaronder enkele goed
en andere slecht gewerkte (12 stuks).
58. Vingerkomkleedjes (6 stuks).
- 59 t/m 62. Hoeken voor kussensloopen, waarvan
N°. 62 zeer goed en N°. 61 't minst fraai
gewerkt is. De oorzaak hiervan ligt ook in de
qualiteit van de gebruikte garens.

- 63. Blouseversiering naar Europeesch model.
- 64 t/m 66. Kinderkraagjes. Men lette op het verschil van werk bij N°. 64 en N°. 66.
- 67. Kraag met manchetten. Op bestelling vervaardigd; zeer goed en fraai bewerkt, met de vereischte qualiteit garen.
- 68. Dameskraag.
- 69. Blouseversiering naar Europeesch model (2 stuks).
- 70. Manchetten (2 stuks).
- 71. Afzetkant van 't zelfde motief als kraag N°. 67, maar van grover garen gewerkt.
- 72, 73. Kantjes van zilverdraad. Deze kantjes worden gebruikt om er limar-, lawon- en pelangi-doeken mee af te zetten. Aan verschillende der tentoongestelde doeken treft men deze afzetkantjes in meerdere vormen aan.

WEEFWERK.

Zonder twijfel behoort de weefkunst, naast de houtsnijkunst, tot de oudste soorten van kunsthandwerk in Palembang. Evenals 't kantklossen wordt ze hier zeer algemeen beoefend en men heeft het in die kunst zeer ver weten te brengen. Het is een nijverheid, die uitsluitend wordt beoefend door vrouwen en meisjes.

Oorspronkelijk zullen de weefsels wel zijn ingevoerd, doch al heel spoedig is men hier de weefkunst zelf gaan beoefenen. Waren in 't begin de weefsels en patronen zeer eenvoudig, reeds spoedig konden de Palembangsche doeken zich in alle opzichten meten met de meest ingewikkelde van Voor- en Achter-Indië.

De weefsels van de hoofdplaats Palembang kunnen naar den aard van de grondstof, waaruit ze zijn vervaardigd, worden verdeeld in drie groepen, nl.:

1. katoenen weefsels ;
2. half zijden „ ;
3. zijden „ , al dan niet met goud.

1. *Katoenen weefsels.*

Hoewel de katoen in groote hoeveelheden door de bevolking in de binnenlanden van Palembang wordt geteeld en er zelfs een belangrijke katoenuitvoer uit dit gewest plaats heeft, wordt op de hoofdplaats haast geen katoen meer verwerkt. De eigen gemaakte katoenen weefsels hebben grootendeels plaats moeten maken voor de ingevoerde, machinaal vervaardigde, katoenen stoffen uit Europa, voornamelijk omdat deze over 't algemeen fijner, goedkooper en luchtiger zijn dan de eigen gemaakte.

De katoenen weefsels zijn alleen bestemd voor dagelijksch gebruik. Slechts enkele katoenen weefsels (voornamelijk batiks, bedrukte kain sembagai, e.a.) worden ook gebruikt bij feestelijke gelegenheden, doch worden dan voor dat doel speciaal verfraaid met kostbare bijversieringen als borduurwerk, belegging met bladgoud, enz.

2 en 3. *Halfzijden- en zijden weefsels.*

Op de hoofdplaats Palembang werd vroeger zeer veel gedaan aan de teelt van zijderupsen. Immers de cocons van deze dieren leverden het voor den praalzieken Palembanger zoo waardevolle materiaal, de zijde, op. Toch werd ook reeds vroeg van uit China, waar de zijdeteelt op groote schaal werd beoefend, ruwe zijde naar 't rijke Palembang uitgevoerd, en deze gemakkelijke manier om de grondstof te verkrijgen, heeft er langzamerhand toe geleid om de omslachtige teelt van zijderupsen ter zijde te stellen.

Tegenwoordig wordt de zijde, behalve uit China, ook verkregen uit Europa.

De Europeesche zijde is direct voor 't weven gereed; de Chineesche zijde echter, die ruw en vuil in den handel wordt gebracht, moet eerst een reinigingsproces ondergaan, vóór men tot 't weven of 't kleuren der draden kan overgaan.

't Zou te ver voeren hier alle grondstoffen, die voor 't kleuren benoodigd zijn, te bespreken.

Wel is 't van belang, te wijzen op 't groote verschil van qualiteit van de kleuren vroeger en thans. De vroeger gebruikte kleurstoffen waren wasch- en lichtecht, terwijl de tegenwoordig gebruikte kleurstoffen, n.l. de Europeesche anilineverfstoffen, zeer spoedig in het gebruik hunne oorspronkelijke kleuren verliezen en er vaal gaan uitzien.

Eene andere indeeling van de Palembangsche weefsels in die naar de wijze, waarop de kleuren-teekening bereikt worden. Men heeft n.l. :

- a. eenkleurige effen weefsels (gelijk gekleurde schering- en inslagdraden);
- b. tweekleurige effen changeantweefsels (schering- en inslagdraden van verschillende kleur);
- c. band- of lijnweefsels, ($\frac{\text{schering-}}{\text{inslag-}}$ draden alle geheel van een en dezelfde kleur, met $\frac{\text{inslag-}}{\text{schering-}}$ draden, die elk voor zich éénkleurig zijn, maar worden geplaatst in groepen van meerdere kleuren);
- d. ruitweefsels (schering en inslag beide van draden, die elk voor zich éénkleurig zijn, maar geplaatst worden in groepen van meerdere kleuren);
- e. ikatweefsels (schering effen en inslagdraden met gedeeltelijke kleuring). Het omgekeerde: gedeeltelijk gekleurde scheringdraden en effen inslag is in Palembang hoogst zeldzaam;
- f. gouddraadweefsels.
Bij bovenstaande doeken zijn de draden vóór 't weven reeds gekleurd en is de doek dus direct na 't weven gereed, terwijl bij de beide volgende typen de kleuring pas plaats heeft na 't weven.
- g. pelangidoeken;
- h. lawondoeken.

De weefsels *a*, *b*, *c* en *d* worden meestal gebruikt voor 't maken van broeken, baadjes en lendendoeken (sarongs). De overige doeken dienen als schouder-, borst- en hoofddoeken.

Beroemd zijn de Palembangsche ikatweefsels. Het zijn zeer fraaie, dichte weefsels, in prachtige kleuren, zij het ook, wat heldenheid betreft, iets onderdoende

voor die van Muntok. Teneinde misverstand te voorkomen, moet hier worden medegedeeld, dat de Palembang *alle inheemsche* ikatweefsels *limar* noemt, zulks in afwijking van 't gebruik elders van dit woord ter aanduiding van een *speciaal* ikatpatroon. De ingevoerde ikatdoeken uit Vóór-Indië en die van Java noemt hij *tjindé*; dergelijke doeken, doch afkomstig uit de binnenlanden *ketikat oeloe*.

De gouddraadweefsels (songket) zijn in Palembang zeer fraai en kostbaar; men heeft er meerdere soorten in. Het gouddraad (wel te verstaan verguld zilverdraad, om een katoenen of zijden pit gewonden) komt in Palembang in drie soorten aan de markt, en wel Chineesch, Japansch en Europeesch gouddraad. Het eerste is verreweg het beste, maar ook het kostbaarste.

Over de pelangidoeken en hare vervaardiging is reeds veel geschreven en behoeft deze hier geen nadere toelichting.

Onder lawons verstaat de Palembanger pelangidoeken waarvan de middenstukken en randen ieder afzonderlijk effen gekleurd zijn, zonder de verdere bijversiering met kleine gekleurde figuren, zooals dat bij de gewone pelangi's wèl 't geval is.

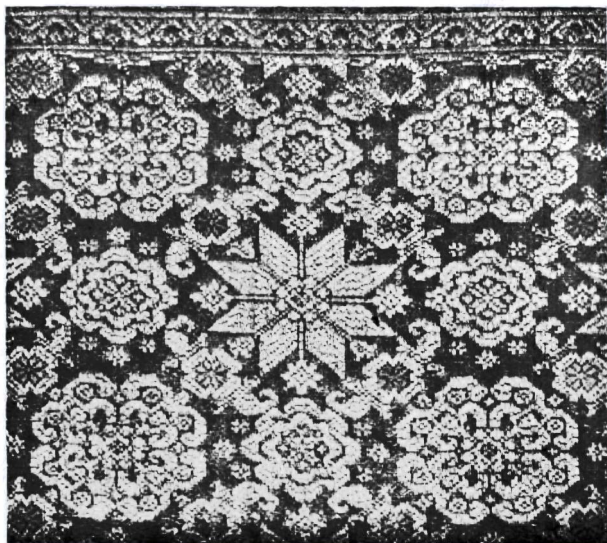
Het spreekt vanzelf dat men in een groote handelsstad als Palembang nog zeer vele ingevoerde doeken aantreft, meest batikdoeken en gedrukte katoentjes.

Onder de ingevoerde doeken wordt een zeer bijzondere plaats ingenomen door de limars van Muntok. De geringe afstand tusschen deze plaats en de hoofdplaats Palembang, gepaard met de eeuwenlange staatkundige saamenhoorigheid en het daaruit gevolgd levendig handelsverkeer, hebben natuurlijk tengevolge gehad eene groote overeenkomst in de kunstnijverheid dezer beide plaatsen, die gedeeltelijk in elkanders behoeften voorzagen, zóózeer, dat dikwijls de herkomst van de voorwerpen moeilijk onaantastbaar is vast te

stellen. Zoo is, naast de echte, d.w.z. te Palembang vervaardigde „limar Palembang”, ook de „limar Muntok” ter hoofdplaats Palembang bepaald *inheemsch* geworden, en heeft men er dan ook geen bezwaar in gezien om in de hieronder staande afdeeling I, die de Palembang-weefsels bevat, mede op te nemen eenige ter hoofdplaats Palembang verworven doeken, die aan een paar bijzondere kenmerken (zie de aantekening bij N°. 76) ontwijfelbaar als van Muntok afkomstig te herkennen zijn.

I. Palembang-Weefsels.

74. Goudbrocaatweefsel, bij de Palembangers bekend onder den naam van songket.

Dergelijke doeken worden door vrouwen en meisjes, bij feestelijke gelegenheden, bij wijze van sluier, over het hoofd gedragen. De hier tentoongestelde doek behoort tot de goede oude soort, waarbij een soort van gouddraad is gebruikt, dat door den loop der tijden niets of weinig van zijn glans verliest.

75. Gouddraadweefsel, bestemd voor vrouwen-saroeng.

76. Schouderdoek van geïkate zijde (limar Muntok).

De Palembangr noemt de inheemsche geïkate doeken limars en onderscheidt daarin de „limar Palembang” en de „limar Muntok”. Het onderscheid tusschen de limars van Palembang en die van Muntok is voornamelijk gelegen in 't verschil in helderheid van kleuren en dat vooral van de gele kleur. Daar de Palembangrs er nog niet in geslaagd zijn zulke heldere kleuren te maken als in Muntok, steken zij dikwijls naar deze plaats over, om daar hun ongekleurde strengen zijde te laten kleuren of daar reeds gekleurde zijde te koopen.

Vroeger gebruikte men voor de kleuring steeds plantaardige kleurstoffen, tegenwoordig meestal aniline-verfstoffen.

Het gevolg daarvan is dat de doeken van jongeren datum lang niet zoo kleurvast zijn als die uit den ouden tijd en ook lang niet zulke rijke, warme tinten bezitten.

Een tweede punt van verschil tusschen de doeken van Palembang en die van Muntok, is gelegen in het feit dat in de laatstgenoemde de motieven veel minder vaag zijn dan bij de Palembangsche; een gevolg van het zuiverder afbinden der geïkate inslagdraden.

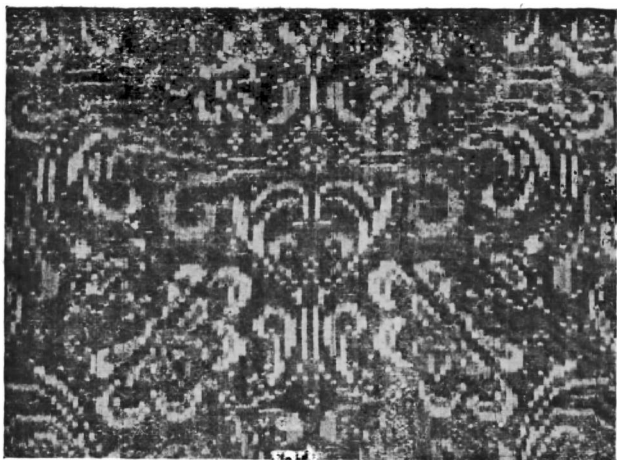
Vrijwel alle Palembangsche limardoeken hebben een geïkatten inslag. Er zijn in Palembang vrouwen, die zich uitsluitend bezighouden met het afbinden en verven der draden; de rest van het werk laten zij over aan de weefsters.

Als merkwaardigheid zij hier nog vermeld dat het bestaan van deze uitgebreide Palembangsche

nijverheid in Holland lang onbekend bleef, en eerst eind 1902 door den heer G. P. Rouffaer werd bekendgemaakt dat de heer August Driessen in Palembang inheemsche ikatdoeken had aangetroffen.

- 77, 78. Schouderdoeken (limar Palembang). Twee fraaie, zijden doeken, waarvan de uiteinden (kepala's) met gouddraad zijn bewerkt; de eene met een rechten toempal (poetjoeq reboeng), de andere, zeer merkwaardig, naar Voor-Indisch model, met palmetten.
- 79, 80. Schouderdoeken (limar Palembang).
81. Schouderdoek (limar Palembang). Waar de meeste dezer doeken een rood fond hebben, maakt N°. 81, met zijn roode bloemen op groen fond (zooals er trouwens maar weinig in Palembang voorkomen), een eigenaardig effect.
- 82 t/m 84. Schouderdoeken (limar Muntok). Dit zijn drie, zeer fraaie, zijden doeken, waarvan de kepala's rijk van gouddraad zijn voorzien. Deze doeken zijn antiek en de bevolking bewaart dit soort zuinig als familiestukken.
85. Schouderdoek (limar Muntok). Het geïkatte middenstuk van dezen zijden doek is met een bloemmotief (aer mawar toempah) bewerkt.
86. Schouderdoek (limar Muntok). De teekening van het geïkatte middenstuk bevat een diermotief, en wel het ajam blanda- of kalkoen-motief.
- 87, 88. Lendendoek (kain pandjang) van zijde.

Deze doeken worden zóó gedragen, dat slechts één uiteinde te zien komt; als regel wordt slechts dit uiteinde met gouddraad bewerkt, terwijl het andere onversierd blijft. N°. 87, waarvan beide einden met gouddraad zijn bewerkt, is daarom in zijn soort een zeer fraai exemplaar. De achterstaande figuur kan eenigszins een indruk geven van het patroon; echter niet van de heerlijke kleurwerking in dezen doek.

89. Schouderdoekje (limar Muntok) voor een kind.
De kepala's zijn aan het middenstuk genaaid,
in plaats van eraan geweven.

90. Schouderdoek (limar Palembang).

Dit soort, ter hoofdplaats vervaardigde, zijden doeken treft men ook veel in de binnenlanden van Palembang aan. No. 90 bijvoorbeeld is verworven in de Pasemah-landen. Vermoedelijk is deze doek op bestelling gemaakt, daar de voor gebruik op de hoofdplaats bestemde doeken nooit van franje zijn voorzien; daarentegen is de franje een vast kenmerk van de Pasemah-doeken, de z.g. peloengs. Men gebruikt daar, behalve de franje, die gevormd wordt door de uiteinden van de weefdraden (de z.g. ramboe), ook nog verschillende strengen zijde van allerlei kleur (zie No's. 138 en 139).

91, 92. Schouderdoeken (limar Muntok).

Deze zijden doeken zijn van een ander type. Men heeft hierbij n.l. effen gekleurde middenstukken (rood en groen), terwijl de lange zijden van geïkatte randen zijn voorzien en de kepala's van gouddraadweefsel. Men duidt deze weefsels aan naar de kleur van 't middenstuk, bijv. limar

Muntok tengah abang (in 't midden paars) of limar Muntok tengah idjau (in 't midden groen).

93. Hoofddoek (limar Palembang). Een zijden doek met een rand van gouddraadweefsel. Ook zijn in een van de hoeken gouden sterren ingeweven, 't geen een mooi effect maakt.
94. Hoofddoek als N°. 93, echter zonder met goudraad ingeweven hoek.
95. Hoofddoek als N°. 94.
- 96, 97. Hoofddoeken (limar Palembang).
Deze minder fraaie zijden weefsels, waarvan de ikat-patronen vaag zijn en de weefsels minder regelmatig, worden naar de binnenlanden uitgevoerd en daar aan de bevolking verkocht. Men noemt deze hoofddoeken in de Pasemahlanden „gitar kepodang”.
98. Hoofddoek (limar Palembang) van zijde, zonder eenige bijversiering.
99. Hoofddoek (limar Palembang) van grove inheemsche zijde, met randen van gouddraad.
100. Mannenbaadje (limar Palembang) van zijde; bij feestelijke gelegenheden in gebruik.
101. Kleedje, waarvan het middenstuk limar Muntok is, terwijl de randen van limar Palembang zijn.
- 102, 103. Schouderdoeken (lawon).

Zooals reeds in de voorafgaande mededeelingen over het weefwerk is gezegd geworden, zijn de lawon's van eenzelfde maaksel als de pelangi's, echter veel eenvoudiger van kleuring; de N°s. 102 en 103 doen zien dat men ook in dezen eenvoud mooie kleurencombinaties weet te bereiken.

- 104 t/m 106. Schouderdoeken; zijden lawon's, wat zijde en wat kleur betreft van mindere kwaliteit dan de N°s. 102 en 103.
- 107 t/m 110. Schouderdoeken (pelangi).

Deze zijden doeken zijn in de stad Palembang vervaardigd, maar er worden aldaar ook veel pelangi-doeken (meestal van slechter kwaliteit) van elders ingevoerd, waarvan weer veel gaat

naar de binnenlanden, waar ze de daar vervaardigde eigen weefsels gaandeweg verdringen.

111. Lendendoek voor mannen (limar Palembang).

Een merkwaardige doek. Alle gewone limars in Palembang hebben n.l. geïkatte *inslagdraden*, doch N°. 111 vertoont een geïkatte *schering*. Ook de kleuren zijn geheel anders dan die van de gewone limars.

112. Lendendoek van zijde in roode en crème-kleurige blokjes. In de kepala van deze doeken zijn, met gouddraad en groene en blauwe zijde, figuren ingeweven, die het geheel zeer fraai maken.

113. Gedeelte van een lendendoek. Door de roode draden van de schering te doorweven met blauwe inslagdraden, heeft deze doek een eigenaardig kleureffect gekregen. Met wit garen is een druiventros-motief ingebrocheerd.

113a. Kleedje van blauw gekleurd katoen. Een ster-motief in 't midden en vier gestileerde rozen aan de kanten zijn in het weefsel ingebrocheerd.

II. Pasemah Lebar-Weefsels.

De hieronder volgende N°s. 114 t/m 198, alle uit de Pasemah Lebar afkomstig, vormen een geheel complete verzameling van deze karakteristieke, maar gaandeweg achteruitgaande en vermoedelijk op den duur verdwijnende, kunstnijverheid, waarover hier eenige korte mededeelingen mogen voorafgaan.

Men kan de oude Pasemah Lebar-doeken onderscheiden in twee hoofdgroepen en wel:

- a. de eenvoudige, breedere, gestreepte katoenen weefsels voor de saroengs en baadjes;
- b. de smallere sierweefsels (ikat-, goud- en zilver-weefsels) voor de borst-, schouder- en hoofddoeken.

In de saroengs heeft men naar 't motief zes soorten te onderscheiden, terwijl de andere doeken in tien groepen zijn in te deelen.

De oudere borst-, schouder- en hoofddoeken (tengkoeloeq of peloeng) worden tegenwoordig veel vervangen door Palembangsche goud- en ikat-weefsels, terwijl bij feestelijke gelegenheden de vroegere hoofdversiering voor de meisjes, de isi-palč (zie N°. 407), vervangen wordt door een kain pelangi.

De Pasemah Lebar-weefsels onderscheiden zich van de Palembangsche door de grovere katoen en zijde, die ervoor gebruikt zijn geworden, de geringe breedte van de weefsels en de stemmige kleuren (bruin, blauw of zwart).

Zijde werd in vroegere jaren uit eigen teelt van zijdewormen verkregen. Sinds een veertigtal jaren wordt daar niets meer aan gedaan. De zijden weefsels hier zijn dus antieke stukken, evenals de ikat-weefsels. Ook het maken van eigen katoenen- en goud- en zilverdraadweefsels raakt hier langzamerhand geheel in onbruik; de rijke Pasemahers koopen liever kostbare weefsels uit Palembang, dan zich de moeite te geven die nog zelve te maken.

Zooals gezegd, kan men in de borst-, schouder- en hoofddoeken naar de gebezigde motieven tien soorten onderscheiden, terwijl men naar de gebezigde grondstoffen onderscheidt de drie hoofdgroepen :

- a. de ikatweefsels ;
- b. de weefsels geheel van goud- en zilverdraad ;
- c. de eenvoudige weefsels met of zonder goud- of zilverdraadranden.

114 t/m 118. Borstdoeken (tengkoeloeq deragëm), behorende tot de oudste in de Pasemah Lebar voorkomende katoenen ikatweefsels.

Deze doeken worden sinds lang niet meer gemaakt en zullen na verloop van tijd geheel zijn verdwenen, daar zij behooren tot de uitrusting, die een stamhouder (djoerai toewë) mede krijgt in zijn laatste rustplaats. Doek No. 118, hoewel hetzelfde motief hebbende als de doeken 114—117, heeft niet de bruine kleur en wordt dan ook met een anderen naam (tengkoeloeq tikas) aangeduid.

119 t/m 126. Borstdoeken (tengkoeloeq soeri abang).

Ook deze doeken zijn antieke Pasemah Lebar doeken. Men ziet dadelijk dat zij een geheel andere groep vormen dan de hieraan voorafgaande. Ook hier weer geïkatte inslagdraden, echter in het weefsel in smalle banden voorkomende. Het aantal van deze doeken is in de Pasemah Lebar al zeer beperkt, daar reeds vele exemplaren verloren zijn gegaan door slijtage en brand.

127 t/m 133. Borst- en schouderdoeken (tengkoeloeq soeri gading bari of kortweg tengkoeloeq peloeng pëtë).

Dit zijn in hun soort zeer fraaie doeken, die men tegenwoordig bij feestelijke gelegenheden nog wel een enkele keer door jonge meisjes ziet dragen. De geïkatte inslagdraden zijn in banden aangebracht en worden van elkaar gescheiden door smalle goud- en zilverdraad-strooken, die bij de mooiere doeken, om de drie, vier of meer

smallere banden, worden afgewisseld met een breedere met figuurtjes in zilverdraad. Ten slotte heeft men aan de einden (kepala's) hoofden van zilver- of gouddraad.

134 t/m 137. Schouderdoeken (peloeng itam bari).

Antieke weefsels, in ouderdom gelijk aan de Nos. 114—118. Het zijn alle zijden weefsels van zeer grove inheemsche zijde (sěťěřě) gemaakt. Zooals bij alle fraaie doeken uit deze streek, hebben deze ook oorspronkelijk twee soorten van franje gehad, nl. de franje (ramboe) gemaakt van de scheringdraden en een extra franje van helgekleurde, ingevoerde zijde, die men djedjaboe of mastoeli noemt. De toempals van de kepala's noemt men hier niet poetjoeq reboeng (bamboe-uitspruitsels) maar djantoeng (pisangbloemkolf).

138, 139. Schouder- en borstdoeken, peloeng songket genoemd en nageemaakt naar 't model van de goudweefsels (songket's) van de hoofdstad Palembang.

Deze doeken onderscheiden zich van de Palembangse, doordat zij slechts één kapala hebben en weer bontgekleurde franje aan de einden.

140 t/m 144. Schouder- en borstdoeken (tengkoeloq soeri gading).

Dit is een groep van zeer fraaie en interessante doeken, die overeenkomen met de doeken Nos. 127—133, met dit onderscheid, dat de ikatbanden vervangen zijn door gewone eenkleurige draden. Een groote verscheidenheid van motieven treft men op deze doeken aan, die vrijwel alle gestileerde voorstellingen zijn uit het plantenrijk, met enkele uit het dierenrijk. Men ziet onmiddellijk dat die motieven geheel afwijken van die in Palembangsche weefsels.

145 t/m 151. Schouder- en borstdoeken (tengkoeloq soeri gading penengah gilir).

Zooals ook reeds uit den naam blijkt, hebben deze doeken zeer veel overeenkomst met de doeken Nos. 140—144. Ze zijn echter eenvoudiger en minder fraai van kleur en zullen daarom voornamelijk wel als borstdoeken in gebruik zijn geweest.

152 t/m 157. Schouder- en borstdoeken (tengkoeloq peloeng itam).

Dit zijn zeer fraaie weefsels met veel goud- en zilverdraad, die bij feestelijke gelegenheden door de jonge meisjes worden gedragen. Zij kunnen, wat gebruik betreft, vergeleken worden met de limar-doeken in Palembang.

158, 159. Schouder- en borstdoeken (tengkoeloq boeloeng).

Twee eenvoudige katoenen doeken met donkerblauwe en zwarte kepala's en een effen roodbruin middenstuk. Deze doeken worden door getrouwde vrouwen bij feestelijke gelegenheden gedragen.

160 t/m 168. Schouder- en borstdoeken (tengkoeloq toengau berajaq).

Deze katoenen doeken, met hunne eenvoudige effen, meestal zwarte, donkerblauwe of roodblauwe middenstukken, met heldere zilver- en gouddraadversieringen aan de einden, verdienen de aandacht.

169. Schouderdoek (tengkoeloq pětě lintang).

Een in 1920 gemaakte doek op een door den toenmaligen controleur van de Pasemahlanden Junius te Moelaq Oeloe opgericht weefschooltje. Men ziet hieruit dat de Pasemahers de weefkunst nog niet verleerd zijn.

- 170, 170a. Vrouwen- en mannenbaadjcs (badjoe dajě) uit eigen weefsels vervaardigd.**

Deze soort jasjes worden zelden meer gedragen. Slechts oude vrouwen en mannen ziet men er nog wel mee loopen.

- 171. Lendendoek (sampai) van wit katoen.**

Volgens de oude adat geeft de pas getrouwde vrouw dezen doek aan den jongeren broer van haar echtgenoot.

- 172. Doekje (tampau), in gebruik bij begrafenis-maaltijden, om het over het eten te plaatsen, dat klaar gezet is voor de afgestorvene.**

Het is eerst na zeer veel moeite gelukt slechts één zoo'n exemplaar machtig te worden, daar de bevolking, uit vrees van de geesten te vertoornen, van deze doeken ongaarne afstand wil doen. Deze doeken, die men tegenwoordig niet meer maakt, vindt men door geheel Palembang, in de Lampongs en in Benkoelen. In de Ranaustreek heeten ze, volgens H. O. Forbes, ook tampau. In de Lampongs vertoonen deze doeken meestal menschen- en dierenfiguren.

- 173, 174. Lendendoeken (kain kembang embatjang).**

Zooals reeds hierboven werd gezegd, heeft men in deze kain's pandjang zes soorten. Ze zijn alle van inheensch katoen vervaardigd en dragen een anderen naam, al naar gelang het patroon is. Deze doeken worden niet aaneengenaaid tot een kokerdoek. Ze worden gedragen tot even boven de borst en reiken dan tot aan of tot even boven de knieën.

- 175, 175a. Lendendoeken als Nos. 173 en 174 (kain dewan tiq oelat).**

De witte strepen in dit weefsel zijn met zijde (tiq oelat) geweven.

- 176. Lendendoek (kain rasi koening).**

- 177 t/m 177b. Lendendoeken (kain boenjoen).**

- 178 t/m 178b. Lendendoeken (kain dewan abang beangkatan).**

- 179 t/m 179b. Lendendoeken (kain rasi itam).**

180. Proeflapje.

Volgens de oude adat mocht een meisje niet in 't huwelijk treden, alvorens zij door 't weven van een dergelijk proeflapje getoond had dat ze die kunst meester was. Op dit lapje komen de vier voornaamste teekeningen voor van de kains pandjang.

181, 181a. Strengen nog ongekleurd, wit katoen, bestemd voor 't weven van de katoenen tengkoeloeq's en kains (Pasemah Lebar).

182 t/m 184. Strengen katoen, met aftreksel van de wortels van de mengkoedoe (*morinda citrifolia*) licht rood (abang moedě) gekleurd.

De andere, donkerder rood (abang toewě) gekleurde strengen heeft men verkregen door de draden herhaalde malen in het mengkoedoe-bad te leggen en ze na iedere indompeling weer te drogen (Pasemah Lebar).

185, 186. Strengen katoen.

Deze blauwe kleur is verkregen door 't katoen te doopen in een aftreksel van timboq-bladeren, met asch vermengd. De donkerder kleur krijgt men door herhaalde kleuring. Ook deze strengen zijn afkomstig uit de Pasemah Lebar.

187. Zijde, zooals de bevolking die zelve verkregen heeft uit de zijdeteelt. Dit is reeds afgekookte, doch nog zeer ruwe en vuile zijde. (Pasemah Lebar).

188. Zijde, die reeds verder is schoongemaakt en geborsteld. Ze is thans gereed om gekleurd te worden (Pasemah Lebar).

189. Zijde als N°. 188, die de eerste roodkleuring met aftreksel van mengkoedoe-wortel heeft gehad (Pasemah Lebar).

190. Zijde als N°. 189, echter meerdere malen in het kleurbad gedompeld (Pasemah Lebar).

191. Katoenen streng, afgebonden met de binnenbast van de terap-boom (*artocarpus elastica*)

- Bl.) en gereed om in het kleurbad gedompeld te worden. Deze strengen worden gebruikt om er de tengkoeloq soeri gading bari mede te maken. Afkomstig uit de Pasemah Lebar.
192. Katoenen strengen, voor het zelfde doel te gebruiken als die van N°. 191. Deze strengen zijn reeds in de blauwe kleurstof (timboq) gedompeld geweest en van de omwindsels ontdaan, waardoor de ongekleurde gedeelten zichtbaar zijn geworden. Afkomstig uit de Pasemah Lebar.
193. Strengen katoen. Deze roodgekleurde strengen katoen zijn klaar om verwerkt te worden in een tengkoeloq soeri abang. De omwindsels zijn er echter nog niet afgenomen. (Pasemah Lebar).
194. Strengen katoen, als N°. 193, doch blauw gekleurd.
195. Een strengetje geikat garen (Pasemah Lebar).
196. Strengen rood gekleurd geikat katoen voor 't maken van tengkoeloq deragëm (Pasemah Lebar).
197. Begin van een weefsel (kain kembang boenjoen) van katoen.
198. Begin van een weefsel (kain kembang embatjang), van katoen.
199. Strengen witte, ingevoerde zijde, zooals die op de hoofdplaats Palembang worden omwonden, voor het maken van ikatweefsel.
- 200, 200a. Reeds gekleurde en voor 't weven gereed zijnde, ingevoerde, geïkate zijde voor inslagdraden, afkomstig van de hoofdplaats Palembang.

III. Weefsels uit de binnenlanden van het gewest Palembang, met uitzondering van de Pasemah Lebar.

201. Schouder- of borstdoek van katoen. Grof geweven en met wit katoen versierd. Afkomstig uit de Kikim (ten Noorden van de Pasemah Lebar), met een arme bevolking. Bij de meeste doeken uit de Kikimstreek zijn de franjes aan de einden der doeken omwikkeld met bladtin.
202. Schouder- of borstdoek van katoen als N°. 201.
203. Schouder- of borstdoek van katoen, geikat als een tengkoeloeq soeri abang.
204. Schouderdoek van katoen, afkomstig uit de Ampat Lawang, een streek, grenzende aan de Pasemah-Lebar, die echter altijd onder den invloed heeft gestaan van Palembangsche vorsten.
205. Schouderdoek van katoen als N°. 204, echter met banden van ikatwerk. Een fraaie doek, gelijkende op de Pasemah Lebar-doeken N°s. 127 t/m 133.
206. Schouderdoek van katoen als N°. 205. Men ziet in dezen doek reeds motieven optreden, die geheel vreemd zijn aan het Pasemah Lebar type.
207. Borst- en lendendoek van katoen. Deze doek uit de Ampat Lawang is reeds veel breeder dan die uit de Pasemah Lebar. De teekening van dezen doek is bijzonder fraai.
208. Borst- en lendendoek van katoen, uit de Ampat Lawang, echter meer op het Pasemah Lebar type gelijkend.
209. Kleedje uit de Ampat Lawang. Bij huwelijksfeesten wordt de sirih op een koperen bord binnen gebracht; over de sirih heen ligt zoo'n kleedje.

210. Borst- en schouderdoek van katoen uit de Ampat Lawang; daar vermoedelijk ingevoerd geworden vanuit Palembang, in den vorm van tiban (zie blz. 8).
211. Lendendoek van katoen, in de Ampat Lawang geweven, vermoedelijk naar Palembangsche model. Men ziet het ruitmotief opkomen, dat men in geen enkelen Pasemah Lebar doek aantreft. De kepala heeft nog de echte Pasemah motieven.
212. Schouderdoek van katoen, uit de Ampat Lawang. Het is een doek, die bij feestelijke gelegenheden door getrouwde vrouwen gedragen wordt. Het ruitweefsel is hier volkomen duidelijk op den voorgrond tredend.
- 213, 214. Schouderdoeken van katoen als N°. 212.
215. Schouderdoek van katoen, uit de Moesistreek, N. W. van de Ampat Lawang gelegen.
216. Schouderdoek als N°. 215. Echter veel fraaier dan de vorige.

Als typische voorbeelden van geheel andere versieringskunst en andere kleurencombinaties dan de Palembangsche doeken, zijn hier nog een drietal doeken toegevoegd uit het, in zeden en gewoonten geheel tot de Lampongs behorende gedeelte van Palembang, de Komering Oeloe. De gele kleur, het werken met loovertjes en de banden geborduurde zijde, die in deze weefsels zoo op den voorgrond treden, mist men totaal in de Palembang-weefsels.

217. Borstdoek van katoen uit de Komering Oeloe.
218. Lendendoek van katoen, uit de Komering Oeloe. De aandacht wordt gevestigd op de merkwaardige patronen van 't borduurwerk van deze doeken.

219. Schouderdoek uit de Komering Oeloe. Deze doek doet zeer veel denken aan de Pasemah Lebardoeck N°. 172.

IV. In het gewest Palembang ingevoerde doeken.

220. Chindi (kain tjindé). Antieke zijden doek, uit Voor-Indië, vermoedelijk Suratte, afkomstig. Deze doeken gebruikt de gegoede Palembanger om bij feestelijke gelegenheden zijn huis op te sieren.
221. Tapichinde. Antieke doek, afkomstig van de kust van Koromandel. Bij feestelijke gelegenheden gebruikt de Palembanger deze doek als tafelkleed.
- 222 t/m 224. Hoofddoeken. Batiks, van elders ingevoerd.
- 225, 226. Hoofddoeken, als de nummers 222 t/m 224.
- 227 t/m 229. Lendendoeken. Batiks, van elders ingevoerd.

BORDUURWERK.

Het borduren (njoelam) komt in Palembang vrij veel voor. De stof waarop geborduurd wordt, kan zijde, katoen, fluweel en ook wel stramien zijn, terwijl 't borduren zelf geschiedt met zijde, goud- en zilverdraad of met garen en wol. De voornaamste voorwerpen, waar men verder door 't borduren nog versiering op aanbrengt, zijn: de limar hoofd- en schouderdoek, randen van baadjes en broeken, zakdoeken, mutsen en kleedjes om etenswaren mede te bedekken.

Van 't bewerken van de randen van limar schouder- en hoofddoeken wordt zeer veel werk gemaakt. Zij, die 't meest bedreven zijn in deze kunst, weten zóó te werken, dat onder- en bovenkant van 't borduurwerk haast niet van elkaar te onderscheiden zijn. Deze werksters weten een grooten kunstzin aan den dag te leggen bij 't kiezen van verschillende kleuren en tinten in zijde. Zooals uit de hier tentoongestelde collectie blijkt, weten zij het geborduurde gedeelte met de rest van den doek tot een harmonisch geheel te maken.

De wijze van bewerking is overal vrijwel dezelfde. In plaats van de in Europa gebezigde borduurringen, waartusschen de te bewerken stof goed strak kan

worden bevestigd, spannen de Palembangsche werkers de stof (die van te voren voorzien is van een rand stevig katoen) strak op een houten raam (pemi-dangan) en teekenen dan 't patroon er op. Ten einde gelijkvormige figuren te krijgen, wordt veel gebruik gemaakt van schablonen (tjaplaq) van hout, die men in een kleurstof doopt en daarna op de stof afdruckt.

Verder treft men borduurwerk aan op gebatikte of bedrukte katoentjes, waarvan men de daarop voorkomende patronen met zijde bewerkt of met gouddraad omwerkt, wat dikwijls een zeer fraai effect oplevert.

Wat de motieven in het borduurwerk betreft, hierin zijn allerlei invloeden merkbaar. Zoo treft men Voor-Indische motieven aan, palmetten met omgebogen, einden; Hindoemotieven, als lotusbloemen; Chineesche motieven o. a. het anjelier-motief en Europeesche motieven, bijv. roos- en druiventrosmotief.

Het boven beschreven borduren komt alleen voor op de hoofdplaats Palembang en niet in de binnenlanden van 't gewest.

230. Hoofddoek. Ingevoerde batik, licht geelbruin met zwart patroon. Deze doek is, ter verfraaiing, geheel bewerkt met een breeden geborduurd rand van crème en witte zijde, met loovertjes.
231. Hoofddoek van zijde (limar Palembang). De randen van dezen doek zijn geheel geborduurd met gekleurde zijde en loovertjes. De grootere figuren zijn getamboereerd. Het geheel is een mooi voorbeeld van kunstige kleurschakeeringen.
232. Hoofddoek van zijde (roode en gele ruiten). De randen zijn als die van doek N°. 231, echter minder fraai van kleur en minder rijk bewerkt.
233. Baadje voor vrouwen, van blauw satijn met

- borduurwerk. Dit is een goed voorbeeld van de kostbare en fraaie kleeven, die de Palembangers bij feestelijke gelegenheden droegen.
234. Kleedje, in gebruik om bij feestelijke gelegenheden te worden gelegd over de groote borden en schalen met etenswaren. De kleuren van dit borduurwerk, hoewel bont en schel, doen toch niet onaangenaam aan.
- 235, 235a. Kleedjes, met wol op stramien geborduurd, en afgezet met een gouddraad kantje. Deze doekjes dienen om schalen met vruchten af te dekken.
236. Kleedje, samengesteld uit lapjes van verschillende doeken.
237. Borduurwerk van een broekspijp.
238. Kleedje van limar Palembang, met een van gouddraad geborduurd rand en loovertjes.
239. Buis voor een hadji, van licht blauwe moiré zijde en omgeven door een rood, met gouddraad bewerkt borduursel.

TAMBOUREERWERK.

Een bepaalde soort van borduurwerk, die in Palembang onder de vrouwelijke handwerken eene groote plaats inneemt, is het z.g. tamboureerwerk.

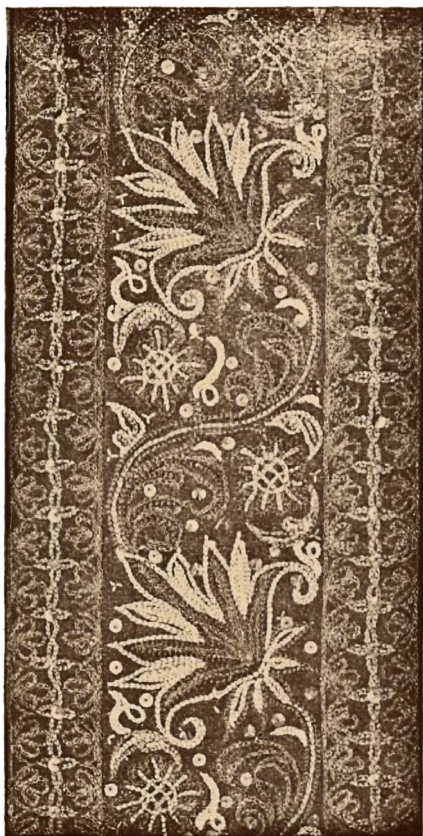
In het boek getiteld: „De Inlandsche Kunstnijverheid in Nederlandsch-Indië”, gewaagt Jasper slechts terloops hiervan, daar deze kunstnijverheid, hoewel reeds oudtijds in Palembang beoefend, eerst in de laatste jaren onder Europeesche leiding van meer beteekenis is geworden. Bij deze bewerking wordt de stof, evenals bij 't borduren, op een raam (pemidangan) gespannen. Van te voren is het patroon met potlood op de stof overgebracht. Met een eigenaardig werktuig met houten handvat, dat veel gelijkenis vertoont met een omgebogen haakpen, wordt de katoenen- of zijden draad, waarmede gewerkt wordt, en die de werkster met de wijsvinger van de linkerhand onder de stof vasthoudt, daardoorheen telkens naar boven gehaald langs de potloodlijn, waardoor 't eigenaardige haak-effect wordt verkregen.

Eenige jaren geleden werkte men met zeer grof garen op grof batist en werden de meeste artikelen slechts voor eigen gebruik vervaardigd. Vooral de Palembangsche kabaja's (baadjes) van verschillende kleuren batist, geheel op deze manier bewerkt, hadden zeer veel aftrek en werden bij dozijnen naar Java en Singapore uitgevoerd. Onder Europeesche leiding is thans dit werk zeer uitgebreid en worden, met gekleurde garens van goede qualiteit, op verschillende soorten stof, als zijde, linnen en voile, de mooiste effecten bereikt met 't namaken van Europeesche patronen. Een bijzondere slag hebben deze Palembangsche werksters om een bepaald patroon van een enkelvoudig voorwerp te stileeren en tot rand of hoek

te maken. Met het grootste gemak en zonder fouten maken zij van een rechten rand een ovaal- of rond patroon. Ook ontwerpen zij zelve van eenige gegeven patronen de aardigste combinaties. Wanneer dit werk gemaakt wordt door de bekwaamste werksters, is het zoo gelijkmatig gewerkt, dat men moeilijk gelooven kan hier te doen hebben met handenarbeid en meermalen door leeken de vraag gesteld werd of het machinewerk was.

Eenige voorbeelden zijn hier ook gegeven van het in omloop zijnde werk, waarmede de verkoopsters, evenals met het kantwerk, huis aan huis afloopen. Zooals men ziet zijn deze loopers en theekleedjes grof en leelijk, vergeleken bij 't werk dat onder leiding of op aanwijzing wordt vervaardigd. 't Allermooiste, dat op dit gebied hier wordt tentoongesteld, doch dat niet meer te krijgen is en ook niet meer gemaakt wordt, is het antieke werk, waar dezelfde bewerking plaats had met goud- en zilverdraad, in combinatie met verschillend gekleurde zijde, naar Oostersche motieven en dat van den grooten kunstzin van de toenmalige Palembangers getuigt.

- 240. Rand van een broek. Oud motief van goud-draad en verschillende kleuren zijden draad, opgewerkt met loovertjes. Op deze wijze werden vroeger de kleedingstukken van hooggeplaatste personen versierd.
- 241. Slendang, omslagdoek. Oude katoenen sjaal, met verschillende kleuren zijde bewerkt. De kepala's hebben palmetten met omgekrulden top, evenals de Voor-Indische.
- 242, 242a. Als N°. 241.
- 243. Hoofddoek van rood katoen; geheel met witte en crème zijde bewerkt.

RAND VAN EEN BROEK. (N°. 240).

244. Hoofddoek van rood katoen, met gekleurden zijden rand. Tegenwoordig niet meer in gebruik.
245. Hoofddoek, thans nog door hadji-vrouwen gedragen (als teeken dat zij naar Mekka geweest zijn), van zwart tamboureeerwerk op witte voilestof. De rand is met haakwerk afgezet, dat om en in de stof gehaakt is.
246. Gordijntje voor boekenkastje. Dit werk is onder Europeesche leiding, naar een Europeesch

patroon nagemaakt van oranjekleurige zijde, gewerkt op zwarte zijden stof. Dit werk is zoo regelmatig en nauwkeurig gedaan, dat men aan machinewerk zou denken.

247. Lampekap van roode zijde, met rozenmotief (naar Europeesch voorbeeld), van rood garen.
248. Kinderjurkje, met eigen gestileerd bloemmotief.
- 249, 249a. Kraagjes voor kindjurkjes.
250. Kussen met rozenmotief, door de werkster tot rand gemaakt.
251. Teacosy met door de werkster zelf ontworpen teekening.
252. Voorstukje van blouse, naar eigen ontworpen patroon.
253. Kussen met vlindermotief (Europeesch patroon).
254. Teacosy, zelfontworpen; het vlindermotief van N°. 253, gecombineerd met eigen ontworpen duivenmotief.
255. Theekleedje met druiventros- of wijnrankmotief. Het in Europa zoo veel voorkomende druiventrosmotief is ook hier bekend onder den naam van kembang anggoer.
256. Sjaal. Het hierop voorkomende patroon — narcissen — is door een van de werksters afgeteekend van een vouga en nagewerkt in tamboureerwerk.
257. Theekleed. De meeste, thans in omloop zijnde kleedjes, kabaja's, kragen, tafelloopers enz. zijn van dit genre en van deze qualiteit. Men treft hier 't tamboureerwerk aan, gecombineerd met het fil tiré (trawangan), beide zeer grof gewerkt. Ook de qualiteit van de stof — zeer grof batist — is minderwaardig. Deze kleedjes zijn dan ook zeer goedkoop.
258. Kussensloop. Hier treft men 't zelfde werk

aan als in N°. 257, doch op fijnere stof en regelmatigiger gewerkt.

259. Beddesprei. Vertoont dezelfde combinatie van tamboureer- en trawangan-werk, doch is onder Europeesche leiding gemaakt. 't Is duidelijk dat 't den werksters niet aan vaardigheid en routine ontbreekt. Dergelijk, onder Europeesche leiding gemaakt werk, hoewel veel mooier, dan het geheel Inlandsche, is echter niet zoo in trek, daar het door den meerderen tijd, die er aan besteed moet worden, veel duurder uitkomt. Over 't ook hierbij toegepaste fil tiréwerk zie de afdeeling A-jourwerk (blz. 49).

PRADAWERK.

Onder pradawerk hebben wij te verstaan het beleggen van stoffen met bladgoud (prada). Dit werk is een van oudsher hier bekende kunstuiting en is te verdeelen in twee groote groepen n.l.:

1e. het beplakken met bladgoud van patronen op geweven stoffen, wat speciaal door Palembangsche vrouwen gedaan wordt;

2^e. het beplakken van uitgesneden houtwerk of bekapte steen met bladgoud, een bezigheid die alleen door Chineezzen, en wel door mannen, wordt verricht.

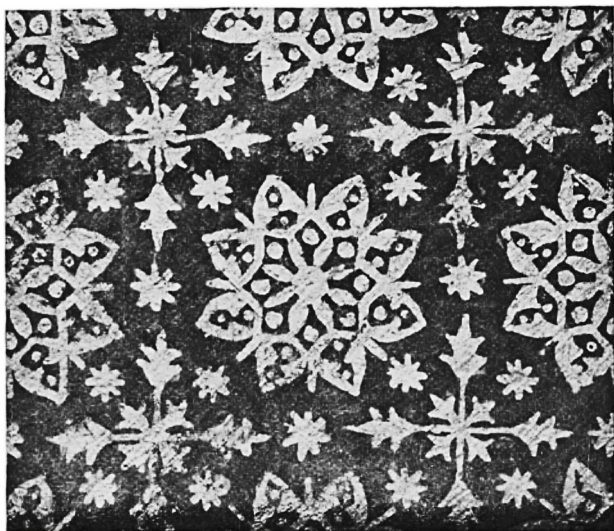
De beplakking van stoffen met bladgoud is een verfraaiingsmiddel, dat echter niet bestand is tegen water, daar bij 't wasschen het bladgoud, dat met lijm (bereid uit jonge pisang batoe) op de stof is bevestigd, loslaat. Men past deze bewerking dan ook slechts toe op voorwerpen van luxe, die niet voor dagelijksch gebruik bestemd zijn. Het met prada beplakte houtsnijwerk wordt dikwijls voorzien van eene beschermende laag van een uit China afkomstige, volkomen doorschijnende lak.

Het pradawerk wordt, evenals 't borduurwerk, op weefsels toegepast, die men nog op bijzondere wijze wil verfraaien. Zooals uit de tentoongestelde doeken blijkt, heeft de Palembanger ook hierbij buitengewoon veel kunstzin aan den dag gelegd. Vooral het omlijnen van batikmotieven met bladgoud is bijzonder decoratief. In vroegere tijden werden, bij feestelijke gelegenheden, door de mannen gebatikte baadjes gedragen, die met prada versierd waren. Deze versiering ziet men ook aangebracht op de kain sembagai (heupdoek), waarbij het zichtbare gedeelte, dat onder 't baadje uitkomt, met bladgoud is belegd. Dan moeten nog vermeld worden de z.g. langsih, groote

gordijnen, ook met bladgoud versierd, die gebruikt worden om, bij feestelijke gelegenheden, de vuile wanden van de woningen te cacheeren.

Voor dit doel gebruikt men, behalve bovengenoemde gordijnen (die men slechts bij zeer gegoeden aantreft, in verband met het kostbare materiaal, dat er voor gebruikt wordt) ook nog allerlei soorten andere gordijnen, van zeer eenvoudige katoenen lappen tot fraaie zijden tjinde's en Europeesche damastweefsels toe. Merkwaardig is daarbij dat men de motieven, voorkomende op die verschillende damasten stoffen, is gaan beschilderen met bonte olieverven en wel met zoo'n effect, dat men op 't eerste gezicht zou veronderstellen hier te doen te hebben met oorspronkelijk Oostersche bloemmotieven. Bezieet men zulke doeken echter aan de achterzijde, dan bespeurt men daar duidelijk de ingeweven Europeesche damastpatronen.

- 260, 261. Hoofddoek (limar Palembang), met randen van prada. De rand van doek N°. 260 heeft door 't gebruik reeds veel geleden.
- 262, 263. Hoofddoeken (batik), met randen van prada.
- 264 t/m 266. Hoofddoeken (batik), met randen van prada, terwijl een hoek nog met prada bewerkt is.
- 267, 268. Hoofddoeken (batik), als de nummers 264 t/m 266, maar met meerdere bewerkte hoeken.
269. Schouderdoek (vermoedelijk een uit Voor-Indië afkomstige batik). De aandacht wordt erop gevestigd hoe fraai een Palembanger zoo'n doek met bladgoud weet te bewerken, waardoor de waarde van 't voorwerp aanmerkelijk

Gedeelte van doek N°. 263.

verhoogd wordt. De oorspronkelijke doek is namelijk slechts van geringe waarde.

270. Lendendoek (kain sembagai). Een vermoedelijk uit Koromandel afkomstige, bedrukte katoenen doek, die in Palembang als lendendoek wordt gedragen, en waarvan het gedeelte, dat zichtbaar is bij 't dragen, met bladgoud belegd is geworden.
271. Mannenbaadje. Een katoenen baadje, groen van kleur, met zwarte en blauwe blad- en bloemfiguren. Deze figuren zijn afgezet met prada. Zulke baadjes werden door mannen uit den adelstand gedragen bij feestelijke gelegenheden.
272. Idem als N°. 271, met zwarte en blauwe figuren op een wit fond.
- 273, 273a. Gordijnen (langsih), die door Palembangers uit den goeuden stand worden gebruikt

om bij feestelijke gelegenheden hunne huizen mee op te sieren. In deze gordijnen heeft men heel wat soorten : gewone, effen gekleurde, katoenen doeken ; idem zijden en zijden damasten ; zijden damasten, waarvan de ingeweven figuren met bonte olieverten zijn beschilderd ; effen doeken in zijde en katoen, die met dezelfde motieven in olievert zijn beschilderd als de hierboven vermelde damasten ; en ten slotte de meer kostbare gordijnen, die met prada bewerkt zijn. Ook zijden tjinde's worden voor dit doel gebruikt.

274. Kleedje van katoen, met olievert beschilderd.

A-JOUR WERK.

De werkwijze, die gevolgd wordt bij het maken van à-jour of fil-tiré werk (trawangan), is de volgende. Uit een op een houten raam strak gespannen stof, worden, op een vooraf bepaalde, regelmatigē wijze, draden van schering en inslag uitgetrokken. De draden, die in den hierdoor ontstanen rand overblijven, worden hier en daar bijeengevoegd en met garen omwonden volgens bepaalde patronen, waardoor zeer fraaie à-jour figuren ontstaan.

Door het uittrekken van schering- en inslagdraden, 't omwinden hier, en 't weer inlasschen van draden daar, verkrijgt men verschillende motieven, die met verschillende namen worden aangeduid.

Het is begrijpelijk dat dit werk zeer veel geduld vereischt van de maaksters en dat het zich zeer goed eigent voor huisvlijt.

Een groot verschil bestaat er echter tusschen 't trawangan-werk van vroeger, dat nu niet meer in omloop is, en dat hetwelk thans op de markt gebracht wordt. 't Fijne, doch tijdroovende werk van vroeger is thans geen loonende arbeid meer. Daarom worden thans veel lossere weefsels gebruikt en minder ingewikkelde patronen, waardoor 't werk veel vlugger gaat, doch waarbij de quantiteit schade doet aan de qualiteit. Al is dus 't Palembangsche à-jour werk van thans niet geheel onverdienstelijk, in vergelijking met 't vroegere werk is 't zeer inferieur. Wanneer

er echter goed voor betaald wordt, is men toch nog wel in staat zeer behoorlijk werk af te leveren, hetgeen met de hier tentoongestelde voorbeelden valt aan te toonen. Teneinde de waarde van dit Palembangische handwerk te kunnen beoordeelen, is hierbij een doekje Spaansch à-jour werk gelegd. (N°. 278a).

Hieruit ziet men dat het tegenwoordige à-jour werk daarvoor onder moet doen, het oudere echter de vergelijking glansrijk doorstaat.

Ook dit werk wordt in de binnenlanden van Palembang nog hier en daar beoefend, o. a. in de Pase-mah-landen.

- 275. Zakdoek (trawangan radenajoe); bladmotief. Dit is een voorbeeld van 't fijnste werk op dit gebied, dat echter thans niet meer gemaakt wordt.
- 276. Kleedje, als voren (bloemmotief).
- 277. Zak van een mannenkabaja (trawangan radenajoe). De stof, die er om heen werd genaaid om het werk op 't raam te spannen, is er nog om heen aanwezig.
- 278. Zakdoekje (trawangan radenajoe).
- 278a. Doekje met Spaansch à-jour werk.
- 279 t/m 283. Als N°. 277.
- 284. Onderkant van een broekspijp (trawangan radenajoe). Zeer fraai bloemmotief.
- 285. Zakdoekjes, zooals ze tegenwoordig in den handel gebracht worden. Zooals men ziet, haalt dit werk niet bij 't trawangan radenajoe. De stof is veel losser geweven, 't werk veel grover, en 't patroon veel minder ingewikkeld.
- 286. Zakdoekjes als in N°. 285, met breeder rand.
- 287. Zakdoekjes als N°s. 285 en 286, met ander motiefje.

288. Blouse-voorstuk op voile. Combinatie van fil tiré (trawangan) en tamboureeerwerk. Hier is de gekleurde stof met wit garen doorwerkt, wat een aardig effect oplevert.
- 289, 289a. Gordijnen voor boekenkastje. Ook hier is de stof niet doorwerkt met de uitgetrokken draden of met garen van dezelfde kleur, maar de rand, ontstaan door 't uittrekken van blauwe draden, is doorwerkt met wit garen.

SMEEDWERK (WAPENEN).

In vroegere tijden was Palembang bekend om zijn wapensmeedkunst. Bij groote hoeveelheden werden de Palembangsche wapenen (voornamelijk lansen, krissen en sabels) naar Singapore, Java en elders uitgevoerd, zoodat de wapensmid in dit handwerk een zeer voldoende middel van bestaan had.

Voor al het pamoer-smeedwerk van Palembang was gezocht. De meest ingewikkelde figuren werden in de lemmers van de pamoerwapens gesmeed.

Het pamoer, een wit metaal, is een alliage van ijzer en nikkel, voornamelijk uit Celebes ingevoerd in den vorm van kapmessen (parang Boegis). Het werd in de Palembangsche wapenen verwerkt door het met het gewone gebruikelijke ijzer dooreen te smeden, waarbij het lichter getinte pamoer op de oppervlakte van het zoodanig verkregen voorwerp een zekere teekening veroorzaakte. Teneinde aan de wapens de noodige hardheid te geven, werd bij bovengenoemd mengsel nog staal gevoegd, dat verkregen werd uit ingevoerde stalen bakpannen (kwalies).

Nadat zulk een wapen gesmeed was, werd het bijgevijld en bijgeslepen. Had het dan den gewenschten vorm en scherpte gekregen, dan werd het in een droog zuur- en zwavelhoudend mengsel gelegd, waardoor de verschillende tinten van 't ijzermengsel beter uitkwamen. Na de bewerking werden de wapens nog één dag in een waterachtig zuurmengsel gelegd, waarvan de samenstelling, evenals die van de droge uitzuringsmethode, een geheim is.

Een goede pamoersmid heeft het in zijn macht, de teekening van het lemmer naar willekeur te bepalen. In deze kunst waren de Palembangsche pamoersmeden in vroegere jaren zeer bedreven.

Doordat het dragen van wapens in 't openbaar kort na de herovering van Palembang in 1821 verboden werd en dit verbod lang gehandhaafd is gebleven, is de wapensmeedkunst daar ter plaatse uit den aard der zaak langzamerhand in verval geraakt; thans vindt men nog slechts enkele wapensmeden te Palembang.

- 290 t/m 294. Krissen met zeer fraai gedamasceerde lemmers, voorzien van grepen van ivoor met mooi diep snijwerk, voorstellende gestileerde garoeda's. Het is bewonderenswaardig, zooals de Palembanger in staat geweest is het harde ivoor zoo diep en regelmatig uit te snijden. Thans wordt aan 't ivoorsnijden in 't geheel niet meer gedaan; door 't verhoogde arbeidsloon, zou dergelijk werk niet meer te betalen zijn. Men arbeidde n.l. aan één zoo'n greep één tot anderhalve maand.
- 295 t/m 298. Idem als de nummers 290 t/m 294.
299. Kris. Het gevest van deze kris is van ivoor en van hetzelfde model als de vorigen, doch onbewerkt.
- 300, 301. Krissen; beide met fraaie grepen van hout, met verdienstelijk snijwerk versierd. Het middenstuk van het lemmer van N. 301 stelt een draak voor.
- 302 t/m 304. Krissen met grepen van hout; N^s. 302 en 303 hebben zeer fraaie lemmers.
- 305, 306. Krissen met houten grepen, van eenvoudiger afwerking.
307. Zwaard met slecht gedamasceerd lemmer. De greep eindigt in een hoornen krul met snijwerk aan de beide zijden. Het onderste deel van de greep is met bladgoud bekleed, waarin een blad- en schubornament gedreven zijn.

308 t/m 310. Zwaarden als N°. 307. De grepen zijn van palmhout, met zeer fraai snijwerk. Het onderste deel van de greep is van zeer mooi gedreven zilver.

GEVEST VAN ZWAARD N°. 310.

- 311 t/m 313. Zwaarden als N°. 310, doch zonder zilverversiering. N°. 311 heeft een greep van hoorn.
314. Zwaard met een greep van palmhout, een dierenkop voorstellende.
- 315, 316. Dolken (sewar), afkomstig uit de Pase-mahlanden, met scheeden (b^ěrangk^ě) van hout, die met zilveren (s^ělak^ě) plaatjes versierd zijn.

- 317, 318. Dolken (sewar) met grepen met snijwerk versierd. Ook deze wapens zijn afkomstig uit de Pasemahlanden.
- 319, 320. Dolken (sewar) uit de Pasemahlanden, zonder eenige versiering.
- 321, 322. Lansen, zooals men die in de Pasemahlanden gewoonlijk aantreft.
- 323 t/m 324a. Grepen van krissen (gestileerd garoeda model).

KOPER-, GOUD- EN ZILVERWERK.

Aan de koperbewerking wordt in Palembang nog steeds veel gedaan; groote gedeelten van de stad bestaan uit eene aaneenschakeling van kopergieterijen.

Voor het gieten van koperen voorwerpen past men tegenwoordig uitsluitend toe het procédé à cire perdue. Dit geschiedt als volgt. Men begint met het maken van een model in was van het te gieten voorwerp. Dit model wordt omsloten door een laag van een mengsel van vette klei met zand en houtskool, waaromheen nog een tweede laag van klei met zand. In deze beide kleilagen wordt een kanaaltje uitgespaard, door daar tijdelijk een stukje was te plaatsen. Deze vorm wordt nu in de zon gedroogd, totdat hij kurkdroog en goed hard is, en daarna in een houtskoolvuur gelegd en langdurig uitgegloeid. Daarbij smelt de was en loopt ze door het kanaaltje weg. De vorm wordt dan uit het vuur gehaald en door hetzelfde kanaaltje volgegoten met het gesmolten metaal. Na afkoeling wordt de vorm stukgeslagen. Het gegoten voorwerp, van denzelfden vorm als het wasmodel, komt nu voor den dag en is dan geschikt voor verdere afwerking. Het metaal is meestal een mengsel van gelijke deelen roodkoper en gongmetaal, die in speciaal daarvoor bestemde kroezen worden samengesmolten. Maar ook andere koper-alliages zijn in gebruik o. a. tembaga poetih (wit koper), waaronder men hier verstaat een alliage van rood koper en nikkel.

In vroegeren tijd werd zeer veel werk gemaakt van het graveeren en het uitbeitelen van de gegoten

koperen voorwerpen. Tegenwoordig doet men daaraan minder, en bepaalt men zich veelal tot het polijsten van het buitenoppervlak.

De overige wijzen van koperbewerking geschieden in Palembang evenals elders in Indië; ze behoeven dus hier geen nadere beschrijving.

Wat betreft de bewerking van de edele metalen zij het volgende vermeld.

In vroegere tijden vond men onder de Palembangers zeer vele bekwame goud- en zilversmeden, die dan tevens juweliers waren. Dit gilde werd voornamelijk gevormd door afstammelingen van de vorstenfamilie, die zich eigenlijk schaamden voor het verrichten van handenarbeid, en, zoo ze door nooddrift tot arbeid gedwongen werden, gaarne een ambacht kozen, dat geheel binnenshuis kon worden beoefend. Aan de goud- en zilversmidskunst is het voorzeker ten goede gekomen, dat haar beoefenaren grootendeels voortkwamen uit een stand, welke over het algemeen kunst wist te waardeeren.

Uit het tentoongestelde Oud-Palembangsche werk (hoewel het uit den aard der zaak geen volledig beeld geeft van hetgeen er op dit gebied nog ter plaatse gevonden wordt), kan blijken hoever de Palembangers van voorheen het in deze kunst gebracht hebben. Vooral onder de hier bijeengebrachte buikplaten zijn fraaie voorbeelden van smeedkunst. Ook het bekende niëllo-procédé, waarvan een paar voorbeelden aanwezig zijn (o.a. de N°. 385 t/m 388), was *van oudsher* in Palembang in gebruik. Een oude Palembangsche goudsmid wist het nog volkomen juist te beschrijven. Het voor de opvulling der groeven en holten gebezigde alliage werd djadam njello genoemd.

Verder maakten de Palembangsche goud- en zilversmeden nog bijzonder mooi en soliede filigraanwerk,

waarvan ook enkele voorbeelden zijn tentoongesteld.

In den loop der 19^e eeuw is de vraag naar dergelijke kostbare voorwerpen belangrijk verminderd en dien-tengevolge de kunst der bewerking van de edele metalen hier ter plaatse achteruitgegaan. Ook doordat de echte Palembangers in dit kunstvak nagenoeg geheel zijn verdrongen door Chineesche vakgenooten ter plaatse.

- 325, 325a. Ketels (tjèrèt). Dit zijn de gewone gladde ketels van geel koper, die in groote hoeveelheden in Palembang gemaakt worden.
- 326, 327. Ketels. Geribde soorten. N°. 326 van wit (tembaga poetih), N°. 327 van geel koper (tembaga koening).
328. Ketel. Groote soort; van geel koper.
- 329, 329a. Ketels met waschkommen; van geribd geel koper; vermoedelijk uit Mekka medegebracht door bedevaartgangers.
- 330, 331. Schalen (poendjoeng) voor gebak of vruchten; N°. 330 met breeden hoogen voet, N°. 331 met à-jour gewerkten rand.
- 332, 333. Schaaltjes (poendjoeng), bij feestelijke gelegenheden in gebruik voor gebakjes. N°. 332 met à-jour gewerkten rand, N°. 333 van wit koper.
- 334, 334a. Schaaltjes (poendjoeng). Deze kleine schaaltjes doen dienst als versiering in de pronkkasten en kastjes. N°. 334a is gemaakt van wit koper en stelt een lotusbloem voor.
- 335 t/m 335b. Glashouders (tampat tjangkir). Bij feestelijke gelegenheden worden de glazen in dergelijke koperen glashouders aan de gasten rondgediend. Deze glashouders worden tegenwoordig nog in Palembang gegoten (geel koper).
- 336 t/m 336c. Kommen (bokor), alle met fraai cise-

- leerwerk van lotusbloemen en lijnmotieven, waaronder ook swastika-figuren (geel koper).
- 337 t/m 337*b*. Kommetjes (bokor), kleiner van soort, met minder ciseleerwerk (geel koper).
338. Kommetje (bokor), op voetstuk, zonder ciseleerwerk (geel koper).
- 339, 339*a*. Vruchtenschalen (poendjoeng). Ook deze schalen hooren thuis op den feestdisch van den Palembang. N°. 339 is van rood, N°. 339*a* van geel koper.
- 340 t/m 340*b*. Vruchtenschalen, als boven, doch van geribd model en van wit koper.
341. Vruchtenschaal van geel koper, met randje.
342. Vruchtenschaal van rood koper; à-jour bewerkt.
- 343 t/m 343*b*. Kwispedoors (peridon). Van deze voorwerpen vindt men tal van soorten in de woningen van de Palembangers. Ook van allerlei vormen; in koper, zilver, ook van aardewerk en porselein. De nummers 343 en 343*a* zijn van geel, N°. 343*b* van wit koper.
344. Kwispedoor van geribd geel koper.
- 345, 345*a*. Kwispedoors, kleine soort, van wit koper, met bewerkt randje; bestemd om in pronk-kastjes te zetten.
346. Kwispedoor als N°. 345, van geel koper.
- 347, 347*a*. Kommen (boen) met deksels, waarvan N°. 347 een fraai exemplaar is van wit koper met lotusmotief. N°. 347*a* is van geel koper.
348. Kandelaar (tampat lilin). Deze kandelaar van geel koper, bestemd voor twee kaarsen, is vermoedelijk in vroegere tijden uit Europa ingevoerd. Men vindt op 't gebied van kandelaars in Palembang een bijzonder groot aantal en heel wat soorten.
- 349, 349*a*. Kandelaars van wit koper, vermoedelijk ook uit Europa afkomstig. N°. 349*a* is speciaal

bestemd voor ouderwetsche, breede platte kaarsen.

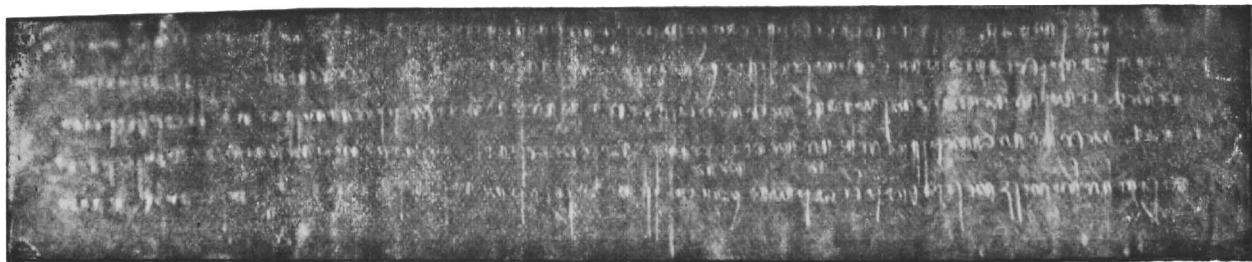
350. Kandelaar van geel koper, vermoedelijk ook van elders ingevoerd.
- 351, 351*a*. Kandelaars van geel koper, in Palembang vervaardigd.
- 352, 353. Olielampjes (pelita); N°. 352 een staand lampje van geel koper; N°. 353 een pelita om op te hangen van rood koper.
354. Olielampje van geel koper; een zeer fraai en elegant model.
355. Olielamp van wit koper (kandil). Het is tot nog toe niet gelukt den oorsprong van dit soort lampen te ontdekken. Volgens oude Palembangers zijn de bovenplaten ingevoerd uit China; de versiering met koperen ballen zou een extra verfraaiing zijn, door de Palembangers aangebracht. In Cheribon vindt men deze bovenplaten ook zonder de bijversiering.
- 356, 356*a*. Tabaksdoozen van geel koper. Dit soort doozen vindt men veel in Palembang. Een groot aantal ervan is ingevoerd uit Soengei Poear (Sum. Westkust). Maar er zijn er ook uit Europa.
- 357 t/m 357*d*. Kalkdoosjes (tjoepoeh) van geel koper; waarvan de nummers 357 en 357*a* op de tentoonstelling te Palembang in 1920 zijn gemaakt.
358. Bak (talam) van geel koper, met à jour gewerkten opstaanden rand.
359. Kom (bokor) van gedreven zilver.
360. Kwispedoor (peridon) van zilver.
- 361 t/m 361*b*. Doosjes (tjoepoeh) van gedreven zilver, met gedreven gouden plaatjes op 't deksel.
- 362, 362*a*. Doosjes als N°. 361; van gedreven zilver.

- 363, 363a. Doosjes als N°. 361, van gedreven zilver.
- 364 t/m 364b. Doosjes als N°. 361, van gedreven zilver.
- 365. Tabaksdoos van gedreven zilver.
- 366. Kom met deksel (boen) van gedreven zilver, die thuis behoort in de pronkkastjes van goede Palembangers.
- 367. Tabaksdoosje van gedreven zilver.
- 368. Trekpotje van rood aardewerk (petekon sari mas) met goud beslag.
- 369 t/m 369b. Doosjes van gedreven zilver, thuis behorende in de pronkkastjes van goede Palembangers.
- 370, 370a. Doosjes als N°. 369. Het doosje N°. 370a is vermoedelijk van verzilverd koper.
- 371. Cigarettenkoker van gedreven zilver.
- 372, 372a. Twee porceleinen potjes, met zilver beslag, bestemd om in de zilverkast te pronk te zetten.
- 373. Schaaltje (poendjoeng) van zilver; in gebruik om gebak op rond te dienen.
- 374. Glas met goud beslag.
- 375 t/m 375c. Armbanden van zilver.
- 376. Buikgesp voor ceintuur; door Palembangsche meisjes bij feestelijke gelegenheden gedragen.
- 377. Bordje van gedreven zilver, met djadam bewerkt.
- 378. Tabaksdoos van gedreven zilver.
- 379. Doosje van zilver, in den vorm van een vrucht.
- 380 t/m 382. Doosjes van zilver, van zeer fraai en stevig filigraanwerk.
- 383. Blaasje van zilver filigraanwerk.
- 384. Toiletartikelen (perbesenan) op koperen schaaltje. Bij een huwelijk treft men in de bruidskamer een dergelijk schaaltje aan, met porceleinen doosjes er op, inhoudende olieën voor wenkbrauwen en haar, zwartsel voor 't zwartmaken

- van de oogleden en poeder om zich mede te blanketten.
- 385 t/m 388. Buikgespen (badong) van zilver, met niëllo bewerkt.
- 389 t/m 391. Buikgespen van koperen platen, met zilver geïncrusteerd.
- 392 t/m 394. Buikgespen van geciseleerd koper, met een soort hars (djadam) opgevuld.
395. Buikgesp van geciseleerd koper.
- 396 t/m 396d. Ringen (tjintjin rakit) van dik zilverdraad; afkomstig uit de Pasemah Lebar. Om dit zilver te verkrijgen, smolt men Europeesche geldstukken. 't Verkregen zilver werd dan in staafjes gesmeed en ten slotte met een tang getrokken door een stuk staal, met kleine, ronde gaatjes.
- 397, 397a. Armbanden (gelang lidah tioeng); van geciseleerd zilver, zooals die vroeger in de Pasemah Lebar werden gedragen.
- 398, 398a. Armbanden (gelang pangkoelan); van hetzelfde model als de nummers 397 en 397a; hier echter van koper, met een beslag van gedreven en vergulde zilveren plaatjes (uit de Pasemah Lebar).
- 399 t/m 399c. Armbanden (gelang geping) van zilver. De nummers 399b en c zijn verguld geweest (afkomstig uit de Pasemahlanden).
- 400 t/m 400d. Armbanden (gelang poentoe) van verguld zilveren plaatjes, als de nummers 399 t/m 399c. Deze armbanden zijn echter opgevuld met een soort lak en van binnen afgesloten met dunne koperen plaatjes. (uit de Pasemahlanden)
- 401 t/m 401c. Armbanden (gelang angkoep) van verguld koper. Deze armbanden zijn ingevoerd, vermoedelijk uit Palembang.

402. Buikband (mar) van zilver, met grove, geciseleerde versieringen. (uit de Pasemah Lebar)
- 403 t/m 403c. Halskettingen (singkil) van zilverdraad, op verschillende wijzen dooreen gevlochten. Deze zware halsversiering wordt door de meisjes bij het dansen (menari) gedragen. Men draagt meestal van vier tot tien van deze banden bij elkaar. (Pasemah Lebar)
- 404 t/m 404c. Haarspelden (toesoeq sanggoel), van zilveren plaatjes gemaakt. Deze worden thans haast niet meer gedragen; men draagt nu gouden spelden, gemaakt in Palembang of door Padangsche goudsmeden, die zich tijdelijk in de Pasemah Lebar hebben gevestigd.
405. Hals en oorversiering (kilip). De ringen worden om de ooren gedragen en de kettinkjes komen om den hals. Een antieke dracht voor jonge meisjes, bij feestelijke gelegenheden. (Pasemah Lebar)
406. Hoofdversiering (sia palě), bestaande uit een breeden reep van bamboe, waarop men zilveren plaatjes heeft gehecht. (antiek Pasemah zilverwerk)
407. Hoofdversiering (isi palě), die boven de sia palě (N°. 406) wordt geplaatst. De sia palě en de isi palě samen noemt men pias. (antiek Pasemah zilverwerk)
408. Hoofdversiering (isi palě), als N°. 407, doch van een ander model. (antiek Pasemah Lebar zilverwerk)
409. Koperen plaat, in gebruik bij de zilver- en goudsmeden in Palembang, om dunne plaatjes bladgoud en -zilver van figuren te voorzien.
410. Koperen plaatje als N°. 409, voor 't maken van bladgouden en -zilveren plaatjes voor buikgordels.

411. Oorkonde (piagēm); een zilveren plaat met aan beide kanten ingegraveerde inscriptie. Deze oorkonde is, in het einde der 16e of het begin der 17e eeuw, door den Sultan van Palembang gegeven aan den Pangeran van Moeara Danau (in de Ampat Lawang).

AFBEELDING, OP $\frac{2}{3}$ DER WARE GROOTTE, VAN ÉÉN ZIJDE VAN DEN PIAGĚM No. 411.

Dun plaatje zilver, lang 250, breed 50 m.M., wegende ong. 22 gram, waarin aan beide zijden schrift is gegraveerd, zeer fijn, maar bij eene juiste belichting duidelijk leesbaar

HOUTSNIJWERK.

In 1921 is in Bandoeng door het Java-Instituut eene tentoonstelling van houtsnijwerk gehouden, waar, behalve het snijwerk van Java en Madoera, ook snijwerk van Bali en Palembang was vertegenwoordigd. Het Palembangsche snijwerk muntte, behalve in veelheid van soorten der voorwerpen, waarop men snijwerk heeft aangebracht, ook uit door forschen opzet, sierlijke ornamenteering en zuivere afwerking. Het werd algemeen bewonderd, als behoorende tot 't mooiste snijwerk, dat er was tentoongesteld. Het is daarom wel van belang hier een en ander over dat snijwerk mede te deelen.

Zooals te zien is aan een ongeveer driehonderd jaar oude plank, waarvan in dit boekje een afbeelding is gegeven, (tegenover blz. 1), werd reeds eeuwen geleden in Palembang fraai snijwerk gemaakt. De plank is afkomstig van het beroemde graf van Ratoe Senoehoen.¹⁾ Hoewel ze niet op deze tentoonstelling aanwezig is, werd de afbeelding ervan in dezen catalogus opgenomen, daar ze een beeld geeft van een van de oudste en merkwaardigste stukken van

¹⁾ Deze vorstin, echtgenoote van den Palembangschen sultan Pangeran Sidang Kenajan, die van 1616 tot 1628 regeerde, is de maakster van de wetten en verordeningen, die vroeger in de binnenlanden van Palembang hebben gegolden. Ook thans wordt nog dagelijks op 't graf van deze algemeen vereerde vorstin geofferd.

houtsnijwerk, die men in Palembang nog vindt. Dat deze plank werkelijk uit de eerste helft der 17^e eeuw dateert, wordt waarschijnlijk gemaakt 1°. doordat een aloude Palembangsche gewoonte medebrengt, dat men de grafversieringen onmiddellijk na de begrafenis op het graf plaatst; 2°. doordat het snijwerk van deze en andere planken bij het graf van Ratoe Senoehoen veel overeenkomst vertoont met oud snijwerk uit den kraton van Demak, zooals dat bijvoorbeeld te zien is aan den preekstoel uit den kraton Mesdjid Pārāmāsānā, en waarvan als tijd van vervaardiging $\pm$ 1400 wordt opgegeven.

Tijdens 't sultansbestuur werd vrijwel het grootste gedeelte van 't handwerk verricht door vrouwen. Zoo is bijna al het houtsnijwerk, uit den ouden kraton van Palembang afkomstig, vervaardigd door vrouwen.

Uit eene opgave van 1832 blijkt dat er destijds in Palembang geen vrouwelijke en nog maar een twintigtal mannelijke beoefenaren van de houtsnijkunst waren. Thans is er ter hoofdplaats nog slechts één enkel gezin, waarvan de leden zich bezig houden met hout-snijden. Hun werk in zeer kunstig, doch buitengewoon duur.

De vraag naar het kostbare houtsnijwerk is natuurlijk belangrijk minder geworden sedert, door den val van het vorstenhuis van Palembang, eene belangrijke verandering is gekomen in de leefwijze van de leden van het vroegere vorstengeslacht. In den sultanstijd kon de op pracht en praal beluste Palembanger zich de weelde veroorloven zijn huis en gebruiksvoorwerpen met kostbaar snijwerk te doen versieren. Daarvan is thans in de huizen van voornamelijk familiën nog wel heel wat overgebleven, maar er wordt weinig nieuw werk meer aangemaakt.

Voor de versiering met snijwerk kwamen in de eerste plaats in aanmerking de vertrekken en voor-

werpen, die bij 't binnentreden van de woning direct in 't oog vielen. Dit waren dus de ontvang-galerij en de bruidskamer en de daarin behorende gebruiksvoorwerpen als doozen, kasten, kistjes, tafels enz. Verder treft men ook met snijwerk versierd aan, voor vrouwen: ramen voor fil-tiré en tamboureurwerk, gereedschappen, benoodigd bij 't weven, kantkussens: ook (speciaal door mannen gebruikt) roeispanten, schaven, leesplanken enz. Bij wapens treft men verder aan, meer speciaal voor de krissen: wonderfijn diep gesneden gevesten in been en ivoor, voor de sabels: zeer fraaie grepen, gesneden uit karbouwen-hoorn.

Ook vond men, in deze stad, waar het verkeer voornamelijk te water plaats had, natuurlijk zeer mooi houtsnijwerk aan de statie-vaartuigen — de bidars — voornamelijk bij den voor- en achterstevan.

Vermeldingswaard is verder 't snijwerk op de begraafplaatsen, dat buitengewoon fraai en kunstig is. Op de oudere graven zijn de zerken van onghen (ijzerhout) zeer fijn besneden.

Gaat men nu na wat er *thans* van dit alles nog gemaakt wordt, dan is de uitkomst teleurstellend. Houtsnijwerk aan de stijlen van huizen is niet meer in gebruik. Men heeft zelfs zóó weinig gevoel voor dit vroeger zoo waardevolle snijwerk, dat men bij 't verbouwen van oude huizen de besneden oppervlakten van de balken afzaagt en ze bij allerlei rommel onder 't huis opbergt. Zoo vindt men wel eens prachtig oud snijwerk in modderpoelen. Ook ziet men met schitterend houtsnijwerk versierde balken gebruikt als neuten voor een nieuw gebouwde woning, dus half boven, half in den grond. Hieruit blijkt wel, dat zelfs 't oude houtsnijwerk bij den Palembang niet meer in tel is.

Het eenige, dat heden ten dage op dit gebied nog gemaakt wordt, zijn grafzuilen, grof werk voor paneelen

en bovenstukken van deuren, en vormen voor 't maken van gebak.

Ook het snijden van de beenen en ivoren gevesten van krissen komt niet meer voor; slechts wordt hier en daar nog wat hoorn besneden voor de grepen van zwaarden.

Na het hierboven medegedeelde over 't snijwerk op de hoofdplaats Palembang, rest ons nog een kort woord over 't snijwerk van de binnenlanden van dit gewest.

Hoe verder men zich van de hoofdplaats verwijderd, hoe minder snijwerk men ziet. In sommige streken verdwijnt het zelfs geheel. Diep in de bovenlanden echter, voornamelijk in de Pasemahlanden en de streken, waarvan de bewoners afstammen van de Pasemahers, dus de Semendo'ers, en zij die langs de Ogan en ten Z. van Batoe-Radja wonen, ziet men plotseling weer heele doesoens, waarvan de woningen aan den buitenkant met houtsnijwerk zijn versierd. Dit snijwerk wijkt echter geheel af van dat van de hoofdplaats.

Het munt uit door een keur van groepeerings van de mooiste motieven. Zeer fraaie voorbeelden hiervan vindt men in de Pasemahlanden. Oorspronkelijk sneed men 't hout hier met een groot mes, waar men met hamers tegen aan klopte. Later heeft men, in navolging van de instrumenten op de hoofdplaats in gebruik, het mes vervangen door den beitel. Het beitel-werk is veel gemakkelijker dan 't snijwerk, doch men vindt hierbij ook niet die mooie figurencombinaties als bij 't snijwerk.

Voornamelijk ook verschilt het snijwerk van de bovenlanden van Palembang van dat van de hoofdplaats hierin, dat 't werk uit de bovenlanden, behalve de meerdere afwisseling in de motieven, ook veel forscher en machtiger aandoet, en daardoor grootscher

en mooier van opzet is. Het is echter veel grover dan dat van de hoofdplaats zelve.

412. Snijwerk, afgezaagd van een deurkozijn (lawang penganten), aan den ingang van de bruidskamers, meestal gemaakt van tembesoe renah hout (*fragraea fragans* Roxb.) en van zeer fijn snijwerk voorzien. Het is waarschijnlijk een hindoe-motief, dat het snijwerk hier te zien geeft. In Palembang heet dit motief „koesoemo joedo”.
413. Deurtje (lawang pangkeng). Een deurtje, afkomstig uit een der gebouwen van den vroegeren kraton. Het geheel bestaat uit één stuk djatihout (*tectona grandis*) met zeer diep en mooi snijwerk, volgens Europeesch motief (awan blanda). Deze deur heeft toegang gegeven tot een klein kamertje (biliq pangkeng) echter de bruidskamer, waarin de bruid zich kon terugtrekken.
414. Luik met snijwerk, volgens een Europeesch motief (awan blanda). Het is van djatihout gemaakt.
- 415, 415a. Schermbladen, gemaakt van tembesoe talanghout (*fragraea spec.*). Deze bladen zijn meesterstukjes van Palembangsche houtsnijwerk. Hierin zijn de verschillende invloeden, die op de Palembangsche kunst hebben ingewerkt, vereenigd te zien. De buitenrand is naar een Europeesch motief gemaakt; de voorstellingen van een berglandschap boven en beneden de wajangpoppen zijn typisch hindoesch; de wajangpoppen natuurlijk van Java overgenomen; en ten slotte de beschildering dier poppen door Chineesche lakwerkers aangebracht. Men

lette erop dat de wajangpoppen niet opgelegd zijn, doch één geheel vormen met het hout van den ondergrond.

416, 416a. Snijwerk, afgezaagd van stijlen (soko pandjang), van tembesoe renah hout, uit de ontvangkamer van een deftig Palembangsche huis.

417 t/m 417c. Snijwerk van tembesoe renah hout, afgezaagd van verschillende balken (kidjing miring), die gelegen hebben onder de drempels van deuopeningen, toegang gevende tot het bruidsvertrek, en waarvan de voorzijden van mooi snijwerk zijn voorzien.

418, 418a. Snijwerk van tembesoe renah hout, afgezaagd van balken, die als deurdorpels hebben gediend.

419, 419a. Snijwerk van tembesoe renah hout, afgezaagd van bovendeurdorpels.

420, 420a. Planken van tembesoe renah hout, afgezaagd van een, aan twee kanten van snijwerk voorzienen stijl uit een Palembangsche woning. De eigenaar van het huis vond het snijwerk *uit den tijd* en heeft om een meer met zijn smaak overeenkomend, glad oppervlak te verkrijgen, het snijwerk eenvoudig er afgezaagd.

421 t/m 421c. Lijsten van tembesoe talang hout, beschilderd en daarna met bladgoud belegd. Ze zijn afkomstig uit de ontvangkamer van een voornaam Palembangsche huis.

422. Plank van tembesoe renah hout, van snijwerk voorzien. Deze planken zijn afgezaagd van een balk, die als stijl gediend heeft in de ontvangkamer van eene Palembangsche woning.

423 t/m 423c. Lijsten van tembesoe talang hout; à jour gesneden.

424 t/m 424c. Lijsten van tembesoe talang hout, met een awan blanda motief.

- 425 t/m 425*d*. Lijsten van tembesoe talang hout.
- 426, 426*a*. Frontons van Palembangische bruidskastjes (rek), van tembesoe talang hout.
- 427, 427*a*. Plankjes, bestemd voor deurtjes van Palembangische bruidskastjes (rek), van tembesoe talang hout.
- 428, 428*a*. Plankjes als N°. 427 en 427*a*, echter nog onafgewerkt.
- 429, 429*a*. Leesplanken (lehars), waarop de koran of een ander boek gelegd wordt, als men wil gaan lezen. Beide lehars zijn van tembesoe talang hout.
- 430 t/m 430*b*. Plankjes, als voorbeeld van Palembangisch zaagwerk.
431. Schablonen (tjeplaq), uitgesneden in kopsch tembesoe talang hout. Deze schablonen worden gebruikt om de patronen aan te geven op een van borduurwerk te voorziene stof.
- 432, 432*a*. Planken, afgezaagd van een stijl, die vroeger dienst deed als deurpost. Bij verbouwingen, of bij gebruik van oude balken in nieuwe gebouwen, wordt tegenwoordig te Palembang, het uit de mode geraakte houtsnijwerk eenvoudig van de oude balken afgezaagd.
- 433 t/m 433*b*. Lijsten met fraai houtsnijwerk, die men gebruikt heeft voor het maken van een kippenhok.
- 434, 434*a*. Steunbankjes (rogan), van temboesoe talang hout, voor het opleggen van de sabel van een weefgetouw.
435. Uitgesneden lijst (roemah katja) van temboesoe hout, met een foto er in, voorstellende een Palembangisch huis.
436. Stok (gapit toempangan) van temboesoe talang hout, die dienst doet om de stapels kussens in een bruidsbed op te houden.

437. Planken voor eene lambrizeering, gemaakt van tenamhout (shorea); uit de onderafdeeling Pasemahlanden. Deze planken zijn uit een ethnographisch oogpunt zeer belangrijk. Zij bevatten n.l. alle in die streek voorkomende motieven, geheel gegroepeerd volgens smaak van den houtsnijwerker. De aandacht wordt gevestigd op de groote uitgesneden vakken, die behooren tot het mooiste en kunstigste, dat op dit gebied geleverd kan worden. De motieven in dit houtsnijwerk zijn vermoedelijk de oorspronkelijke, weinig door vreemde invloeden gewijzigde motieven van de oerbevolking van dit land. Zij wijken dan ook geheel af van de Palembangse.

Men vindt in dit houtsnijwerk het oude plant- en diermotief terug, dat men b.v. ook aantreft in het oorspronkelijke snij- en graveerwerk van andere, weinig vermengde oervolken, n.l. dooreen geslingerde blad- en takmotieven enz.

438. Planken voor een lambrizeering. Dit snijwerk is gemaakt in de Semendo Darat, een landstreek, gelegen in Zuid-Palembang. De Semendoërs stammen af van de Pasemahers. Hun snijwerk komt dan ook veel met dat van de Pasemahers overeen.

439. Planken van tenamhout, met figuren en motieven, zooals die voorkomen op de woningen van de Pasemahers. Dergelijke ronde figuren treft men aan de linker zijkanen der woningen aan. Bij het overlijden van de(n) oudste(n) stamhouder(es), wordt de plank uit den wand genomen, het lijk uit het ontstane gat naar buiten gedragen, waarna onmiddellijk de plank weer in den wand wordt gezet. Het is een overblijfsel van het vroegere animistische geloof

van den Pasemaher. De geest van de(n) afgestorvene n.l. wil zijn plaats weer innemen in de familie. Bij terugkomst vindt hij echter de opening, waardoor hij weggedragen werd, gesloten en hij weet niet hoe hij in 't huis moet komen. Zoodoende wordt de geest geweerd.

De aandacht moet erop gevestigd worden dat men bij de Tenggereezen die, geheel overeenkomstig de Pasemahers, er naar gestreefd hebben van Mohammedaansche invloeden vrij te blijven, houtsnijwerk aantreft, dat zeer veel overeenkomst heeft met dit Pasemah-werk.

440 t/m 440c. Planken, waarop verschillende houtsnijwerk-motieven zijn uitgesneden, die in de landstreek Moelaq Oeloe, grenzende aan de Pasemah-landen, voorkomen.

441. Doos met grof snijwerk, afkomstig uit Moelaq Oeloe.

LAKWERK.

Ten slotte komen wij tot een handwerksnijverheid, die in Palembang nog steeds bloeit, n.m. het maken van lakwerk. Hierbij heeft men een samenwerken van den Palembang, die de voorwerpen maakt, met den Chinees, die ze beschildert en lakt.

Allerlei houten voorwerpen, en ook mandjes van rotan of bamboe, worden, na geverfd te zijn, met lak overtrokken. De bewerking heeft als volgt plaats. Het te behandelen voorwerp wordt eerst zwart of rood geverfd. Daarna brengt men er met vaste hand de keurige figuren op van prada (bladgoud) of Oost-Indischen inkt. Is dit gereed, dan wordt het geheel bestreken met een soort van Chineesche lak, waardoor de voorwerpen tegen water bestand worden. Vergelijkt men de vroeger gemaakte voorwerpen met de tegenwoordige, dan ziet men, dat het tegenwoordige werk grover is.

Het tegenwoordige lak heeft bovendien een veel lichtere kleur.

Het Palembangsche lakwerk is beroemd om zijn houdbaarheid en de keurige afwerking der teekening, zelfs op eenvoudige mandjes.

- 442, 442a. Borden (doelang) grootste soort; in gebruik om er bij feestelijke gelegenheden rijst op rond te dienen. De borden worden door Palembangers gedraaid (diboetoet) en zijn meestal gemaakt van keroepoek-(*Lophopetalum spec. div*; familie Celastraceae) of poelai-(*Alstonia spec. div.*; familie Apocynaceae) hout. Daarna worden deze borden verkocht aan Chineezers, die ze dan verder bewerken.

Deze twee borden zijn nog van het oude maaksel, waarvan de figuren met de hand, door middel van een fijn penseel, opgebracht werden.

- 443, 443a. Borden als boven, doch van kleiner omvang : Dit zijn de Palembangsche lakborden, die thans nog gemaakt en verkocht worden. Zooals men ziet, zijn de teekeningen hierop heel wat grover en veel minder ingewikkeld dan op de N°s. 442 en 442a.
- 444, 444a. Bordjes als boven, van nòg kleiner soort (nieuw maaksel).
- 445, 445a. Bordjes; de kleinste soort die in omloop zijn (nieuw maaksel).
- 446, 446a. Zeven (ajakan), van rotan gemaakt en daarna geverfd en gelakt. Met een dergelijke zeef worden kleine vischjes uit 't water opgeschept.
447. Zeefje op voetstuk (nieuw).
- 448, 448a. Mandjes (bintang), oud maaksel.
449. Mandje met deksel (tèngong), van rotan gemaakt, daarna beplakt met Chineesch papier en ten slotte beschilderd en gelakt (antiek).
450. Mandje met deksel (bintang bertoedoeng) als N°. 449. Het bovendeksel is echter niet beplakt geworden, waardoor het rotan vlechtwerk zichtbaar is gebleven.
- 451, 451a. Doozen met fraai schilderwerk. Men staat verbaasd over de vaste hand, waarmede de Chineesche lakwerkers de figuren op de verschillende voorwerpen aanbrengen. Schablonen worden hierbij nooit gebruikt.
452. Naaidoosje (nieuw maaksel).
- 453, 453a. Doosjes (boeah-boeahan) in den vorm van een laboe-vrucht. Deze doosjes van medang boengkel (familie Lauraceae) werden door

GEDEELTE VAN HET DEKSEL VAN No. 451.

Palembangers gedraaid en daarna verkocht aan Chineezen (antiek).

- 454. Doosje in den vorm van een doerian-vrucht als boven, (oud maaksel).
- 455. Doosje in den vorm van een laboe idjau; als boven.
- 456, 456a. Doosjes van medang boengkel hout (antiek).

457. Doosje in den vorm van een mangistan vrucht, nog ongeverfd en ongelakt; van medang boengkel hout.
458. Kleerendoos (tenong), een zeer fraaie doos, die thuis behoort in de bruidkamers van Palembangers, zoowel als van Chineezen. Van deze soort van doozen vindt men in Palembang zeer vele en fraaie exemplaren, meestal in ronden, zes- of achtkantigen vorm.
- 459, 459a. Roeispanen (pengajoe) van leban hout (*Vitex spec. div.*; familie *Verbenaceae*). Deze luxe-roeispanen gelakt en beschilderd, worden gebruikt door jonge, nog ongehuwde meisjes, als zij een roeitochtje maken op de Moesi-rivier.
- 460, 460a. Kalkdoosjes van medang boengkelhout.

INHOUD.

Een woord vooraf.

Inleiding	1
Kantwerk	11
Weefwerk	17
Borduurwerk	37
Tamboureurwerk	40
Pradawerk	45
A-jour werk	49
Smeedwerk (Wapenen)	52
Koper-, Goud- en Zilverwerk	56
Houtsnijwerk	65
Lakwerk	74

AFBEELDINGEN.

1. Plank van het graf van Ratoe Senoehoen te Palembang (zie blz. 65). . . tegenover blz.	1
2. Tusschenzetsel van kant (Nº. 26a) . . .	11
3. Hoek van een kussensloop van kant (Nº. 62)	16
4. Gedeelte uit het goudbrocaatweefsel Nº. 74	21
5. Bloemmotief uit de limar Nº. 87. . . .	24
6. Pisangbloemkolf- (djantong-) motief uit doek Nº. 140	29
7. Motief uit het borduurwerk Nº. 237. . .	37
8. Bamboeuitspruitsel- (poetjoeq reboeng-) motief uit Nº. 237	39
9. Motief uit tamboureurwerk Nº. 240 . . .	42
10. Voorbeeld van pradawerk (uit Nº. 263) .	47
11. Bloemmotiefje uit trawangan radenajoe (Nº. 284)	49
12. Ander voorbeeld van trawangan radenajoe (Nº. 283)	51
13. Greep van een zwaard (Nº. 310) . . .	54
14. Ciseleerwerk in zilver (uit Nº. 310). . .	56
15. Zilveren piagëm (Nº. 411).	bij 64
16, 17. Motieven van houtsnijwerk uit Nº. 427	65
en	73
18. Gedeelte van de versiering met Oost-Indischen inkt en goudblad, aangebracht op het deksel van een doos (Nº. 451)	76